

**Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка**

Історичний факультет
Кафедра всесвітньої історії та релігієзнавства

**Кваліфікаційна робота на тему:
ОБРЯДОВІСТЬ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІЯН
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ
У ПЕРІОД ХХ – ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ ХХІ СТ.**

Здобувача вищої освіти
освітньо-кваліфікаційного
рівня «магістр»
Градинара Івана Петровича

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
доктор історичних, професор
Бистрицька Елла Володимирівна

РЕЦЕНЗЕНТ:
доктор історичних наук, професор
Зуляк Іван Степанович

Тернопіль 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЧНА, ДЖЕРЕЛЬНА ТА МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	9
1.1. Історіографічна база дослідження.....	9
1.2. Джерельна та методологічна база дослідження.....	14
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ОБРЯДОВОСТІ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТИЯН	20
2.1. Базові характеристики поняття «обряд».....	20
2.2. Загальний огляд історії обрядовості біблійних часів і християн.	26
2.3. Сучасний стан обрядовості євангельських християн.....	31
РОЗДІЛ 3. ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІН ОБРЯДОВО-СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТИЯН.....	36
3.1. Зміни у базових питаннях віровчення євангельських християн та їх вплив на обрядовість.	36
3.2. Видимі обряди явного фізичного виміру.	41
3.3. Нехристиянські обряди і практики.....	45
3.4. Супровід служінь і обрядів, використання цифрових технологій та зовнішній вигляд віруючих.	50
3.5. Соціальна активність та залученість до служінь віруючих.	56
ВИСНОВКИ	62
СПИСКИ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66
ДОДАТКИ	74

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВСЦ ЄХБ – Всеукраїнський союз церков євангельських християн-баптистів.

ЄХБ – Євангельські християни-баптисти.

ЗООЦ ЄХБ – Закарпатське обласне об'єднання церков євангельських християн-баптистів.

МСЦ ЄХБ – Міжнародний союз церков євангельських християн-баптистів.

ПЦУ – Православна Церква України.

УАР – Українська асоціація релігієзнавства.

УЦХВС – Українська церква християн віри євангельської.

ХВС – Християни віри євангельської.

ХЄЦ Живого Бога – Християнська Євангельська Церква Живого Бога.

ВСТУП

Магістерська робота присвячена вивченню обрядовості євангельських християн в Україні та світі у період ХХ – першої чверті ХХІ ст. Оскільки євангельські християни позиціонують себе як ті, що дотримуються тільки Писання (“Sola Scriptura”), то цікаво вивчити, як змінювалася позиція і практика таких християн у питаннях обрядовості. Доцільно одразу навести недвозначні слова Ісуса Христа, які відіграють провідну роль у розумінні та дослідженні обрядовості християн: «Ви вміло відкидаєте Божу заповідь, аби лише зберегти передання ваші» (Євангеліє від Марка 7:9) [1].

Актуальність теми дослідження:

- необхідність детальнішого дослідження феномену обрядовості як у загальному розумінні, так і у релігійному;
- важливість кращого розуміння обрядовості у християнстві і його позитивний і негативний вплив на якісний показник духовності;
- важливість вивчення історії релігій і християнства зокрема у контексті обрядовості;
- потреба в аналізі загально-історичних процесів у християнстві;
- недостатня дослідженість сучасної історії і практичного життя євангельських християн;
- інтерес до завчасного дослідження передумов та причин масштабних духовних криз у християнстві (у контексті обрядовості), які призводять до знівелювання суті віри.

На основі наявних праць не виявлено чітких критеріїв зарахування до «євангельських християн», а окремими конфесіями такі ознаки можуть трактуватися по-різному. Для ясності під терміном “євангельські християни” у роботі будемо розуміти певну частину протестантизму, християн, які, зокрема:

- вважають необхідним особисте і усвідомлене перебування у вірі за особистим рішенням і у дорослому віці;
- вважають Біблію єдиним авторитетним джерелом для віровчення;

- практикують пряме і постійне вивчення і трактування Біблії у формі проповіді та спільних досліджень Біблії;
- декларують тільки обряди, які є вказані у Біблії та актуальні для Нового Завіту і уникають інших обрядів;
- практикують індивідуальну програму служінь кожної окремої місцевої церкви без міжцерковної глобальної програми, кожна громада на основі Писань може виявляти самостійність у порядку служінь.

Євангельські християни складають більшість в Україні у межах протестантизму [2]. За загальними ознаками до них можна віднести, наприклад, наступних: баптисти, п'ятидесятники, євангельські християни-суботники, анабаптисти, меноніти. До інших протестантських течій, які не рахують євангельськими, або щодо яких є суперечлива думка про зарахування до євангельських, можна віднести наступних: лютерани, реформати (кальвіністи), англікани (єпископальна церква), методисти (не євангельські), кальвіністи, мормони тощо. Деякі спільноти по загальним принципам ніби підпадають під визначення «євангельські християни», але їх форма служіння, у основі додаткові джерела вчення крім Біблії, переважання людських традицій ставить під сумнів їх зарахування до класичних євангельських церков. Це харизматичні церкви, месіанські спільноти, Адвентисти сьомого дня (звичайні, реформаційного руху, 3-й залишок та інші види), Свідки Єгови тощо.

Зв'язок роботи з науковими програмами: Магістерська робота виконана в межах наукового напрямку кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Релігія і Церква у контексті світових і суспільних трансформацій» (державний номер реєстрації 0123U101108).

Мета роботи – визначити тенденції розвитку обрядовості євангельських християн та їх позицію щодо цього; з'ясувати наскільки за останні 125 років відбувся відхід від чисто євангельської практики з часу активізації євангельського руху, Реформації Лютера та і взагалі з часів перших християн.

Також поставлено за мету вивчити причини тих чи інших тенденцій, позиції та роздуми віруючих, а також яка загальна реакція у церквах щодо цих питань.

Для досягнення мети, поставлено наступні **завдання**:

- проаналізувати праці українських та закордонних авторів щодо обрядовості, визначити міру їх відповідності темі магістерської роботи;
- дослідити базові характеристики поняття «обряд»;
- вивчити обрядовість перших християн;
- з'ясувати сучасний стан обрядовості євангельських християн;
- проаналізувати хід служінь у євангельських церквах;
- проаналізувати причини та наслідки введення тих чи інших обрядів;
- виявити зміст соціальної активності та її зв'язок з обрядовістю;
- дослідити зміни у питаннях віровчення євангельських християн, які впливають на обрядовість;
- визначити вплив нехристиянських обрядів і практик на сучасний стан обрядів євангельських християн;
- з'ясувати ступінь використання цифрових технологій у віроповчальній практиці євангельських християн;
- провести аналіз Біблійних текстів щодо обрядовості, на які опираються євангельські християни.

Об'єктом дослідження є обрядовість євангельських християн в Україні та світі у період ХХ – першої чверті ХХІ ст.

Предметом дослідження є еволюція обрядовості євангельських християн у період ХХ – першої чверті ХХІ ст., яка виявляється у виникненні нових обрядових форм і зникненні інших та тенденції розвитку цього процесу:

- хід служінь та смислове наповнення;
- обряди зовнішнього (буквального, матеріалізованого) прояву (хрещення, причастя, елеопомазання);
- свята та їх наповнення;
- обрядове прикрашання молитовних домів та особистих хат;
- присутність язичництва або юдаїзму у обрядовій практиці;

- сценки та різні театралізовані вистави;
- обрядові картини, ікони та статуї;
- відповідність всіх цих складових обрядовості Біблії та євангельській практиці;
- позитивний і негативний вплив обрядових практик на якість християнства.

Хронологічні рамки дослідження визначені його тематичною спрямованістю та завданнями і охоплюють період ХХ – перша чверть ХХІ ст. Нижня межа дослідження датується ХХ ст. оскільки у цей період більш виражено з'являються громади євангельських християн в Україні. Верхня межа дослідження обумовлена необхідністю дослідити еволюції обрядових форм, тенденції видозміни обрядових форм у громадах євангельських християн з урахуванням сьогодення.

Територіальні межі охоплюють територію поширення євангельських християн за кордоном та в Україні.

Методи наукових досліджень, які застосовані: спостереження, анкетування, інтерв'ю, кейс-метод, дослідження наявної наукової літератури по проблематиці, вивчення практичного життя і служінь християн по наявним відео-записам, описам тощо.

Наукова новизна. Результати дослідження представляють загально-релігієзнавчий інтерес та надають глибший аналіз процесів еволюції обрядових форм євангельських християн. Дослідження допоможе з'ясувати більш глибині локальні причини цього процесу та його глобальні загальні наслідки.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження можуть бути використані під час вивчення курсу Релігієзнавства у вищих навчальних закладах, у дослідженнях проповідників і інших віруючих громад євангельських християн, а також стати основою для подальших досліджень.

Апробація результатів дослідження відбулася на всеукраїнській студентській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми історичної науки та освіти у дослідженнях молодих учених збірник матеріалів» (10 квітня 2025 р., ТНПУ) з публікацією у тезах [3].

Також опубліковано «Рецензія на статтю: Reva Larisa. І знову до Біблії – першооснови в житті, літературі *Studia Ucrainica Varsoviensia*. 2024. т. 12. с. 177–189» («Українське релігієзнавство», №97 / 2025) [4].

Автором проведено практикум «ШІ для науки та освіти» для членів Української асоціації релігієзнавців (9.07.2025-02.12.2025) та викладачів кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства ТНПУ (13.11.2025-04.12.2025), на яких розглядалися практичні та етичні питання застосування ШІ у світських та релігійних освітніх закладах.

Структура кваліфікаційної роботи: складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 115 сторінки, список використаних джерел складає 73 найменування, робота містить 7 додатків.

У **вступі** у загальному розглянуто досліджувану тему та наведено мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, дано вступний опис роботи.

У **першому розділі** аналізується історіографічна та джерельна база дослідження, описано методологічний інструментарій за допомогою якого досягнуто мету та розв'язано поставлені завдання дослідження.

Другий розділ містить теоретичні дослідження суті обрядовості та огляд основних результатів дослідження обрядовості євангельських християн.

У **третьому розділі** проведено аналіз зібраної інформації та дослідження тенденцій у практиці обрядовості євангельських християн та позиції таких церков на рівні віровчення у період ХХ – першої чверті ХХІ ст.

У кінці магістерської роботи наведено **загальні висновки** щодо досліджуваної тематики, проаналізовано рівень досягнення мети та виконання поставлених завдань, окреслено перспективні напрямки розширення та поглиблення проведеного дослідження.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЧНА, ДЖЕРЕЛЬНА ТА МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографічна база дослідження.

При аналізі обрядовості різних напрямків християнства важливими є як чисто наукові дослідження, так і зафіксовані історично відомості про стан обрядовості.

В період незалежності інтерес до релігії набуває сталого наукового інтересу. Науковцями відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України проведено низку фундаментальних досліджень релігієзнавчих проблем історіософського характеру, опубліковано низку праць, які увійшли у десяти томнику «Історія Релігії в Україні» [5]. Відділенням релігієзнавства Інституту філософії разом з Українською асоціацією релігієзнавства (УАР) випускаються періодичні наукові видання [6], зокрема «Українське Релігієзнавство» [7]. Ці праці заклали основи у парадигму вивчення релігійних процесів в Україні у минулому і сучасного періоду.

Також випускається науковий щорічник «Історія релігій в Україні» інститутом релігієзнавства, філією Львівського музею історії.

У джерелах [8, 9] наведені означення понять обряду та ритуалу, сформовані, зокрема, на основі історичних уявлень.

Поняттям обряду та ритуалу у смисловому та історичному вимірі присвячені наукові праці Юрія М. Ф., Нівні Г.О., Rappaport R. та інших авторів [10-13].

Для нас важливими є наукові дослідження обрядовості різних конфесій християнства, оскільки вони відображають стан обрядовості, зміни та відношення відповідних представників. Є чимало наукових праць та інших джерел, які відображають обрядовість православних, католиків та греко-католиків, а також описують народні обряди та національні традиції, які тісно переплетені як з традиціями християн, так і з язичницькими традиціями

дохристиянських і християнських часів різних народів, зокрема українців [14-23].

Науковий інтерес відповідно до теми поточної роботи представляють дослідження обрядовості євангельських християн. Цій проблематиці присвячені низька праць українських вчених.

Грушевський М. С. писав про християнські церкви і рухи серед українців та інших народів, загальні історичні відомості про християнство і євангельський рух, про протистояння традиційних і євангельських церков [14]. Автор здійснив опис і аналіз євангельського християнства кінця XIX – початку XX ст. та ключову характеристику – основа безпосередньо на науці Святого Письма. Досліджено історію зародження євангельського руху та його місця серед українців. Автор проаналізував якісну сторону віри, християнства, дає оцінку корисності обрядів та особливостям євангельського руху, який відкидає обрядовість.

У роботі колективу авторів Тому 5 з 10-титомнику «Історії релігії в Україні у 10-ти томах» (редколегія: А. Колодний (голова) та ін.) проаналізовано вплив Реформації на релігійне і суспільне життя в Україні, досліджують течії раннього і пізнього протестантизму [24]. Відтворюється процес проникнення та поширення в Україні ранньопротестантських течій: гусизму, «чеських братів», лютеранства, кальвінізму, унітаризму. Вивчено зародження євангельсько-баптистського руху на українській землі у другій половині XIX ст. та аналізуються його становище у різні періоди. У праці зазначено, що реформатори Європи практично висунули гасло «дешевої церкви», секуляризації церковних земель, ліквідації чернецтва, спрощення обрядовості тощо». Натомість на території українських земель таких результатів досягнуто здебільшого у особистому житті та громадах євангельських християн, з набагато меншим впливом на загально-державний процес.

Колектив авторів Тому 6 з 10-титомнику «Історії релігії в Україні у 10-ти томах» (редколегія: А. Колодний (голова) та ін.) дослідили проникнення в Україну, становлення та сучасний стан течій пізнього протестантизму – п'ятдесятників, адвентистів сьомого дня, Свідків Єгови [25]. Вивчено причини і

процес відмови від неєвангельських обрядів традиційних церков, детально розглянуто базові обряди євангельських християн, які залишилися. Також відображена боротьба за збереження обрядів супротив процесів їх нівелювання владою, зокрема при об'єднанні у реєстровані релігійні структури. Наприклад, наведено слова уповноваженого у Вінницькій області, що церква ХЄВ м. Вінниця в кількості 46 чоловік під впливом свого керівника вкрай неохоче йде на злиття, наполягаючи на збереженні обрядів «обмивання ніг» і «говоріння іншими мовами».

Палінчак М. підкреслив результат, якого досягнуто розповсюдженням протестантами християнської віри і моральних норм серед ромського населення Закарпаття [26]. Роми стали більш законослухняними та соціалізованими. І вказує, що особливу роль відіграли такі фактори, невживання протестантами алкоголю, не чинять правопорушень і чесною працею заробляють собі на життя.

У праці Горії Азіміоари описано і проаналізовано євангельський рух на території православної Румунії першої половини ХХ ст. та важливу роль, яку відіграв у цьому колишній православний священник Теодор Попеску, який у результаті дослідження Біблії та роздумів зрозумів марність обрядів традиційної церкви і відмовився від них [27]. Детально описано шлях Теодора від православного священства до простоти євангелії. Праця цінна роздумами про шкідливу сторону обрядовості. Деякі важливі цитати наведено у Додатку А.

Бородинська Л. І. вивчила різні аспекти життя і обрядовості євангельських християн. Відзначено, що на адресу євангельських християн могли лунати надумані обвинувачення щодо обрядовості. Натомість, євангельські християни давали оцінку обрядів православ'я та висловлювали миролюбніше відношення [28]. Деякі цитати наведено у Додатку А.

Stoll Joseph пише про половинчастість Реформації 1517 р. та започаткування анабаптистського руху 1525 р., розповіді з життя спільнот анабаптизму (1531-1569 pp.) та їх переслідування державними протестантськими та католицькими церквами [29]. Важливу цитату наведено у Додатку А.

У роботі Кравчука Б. досліджено віровчення та обрядовість євангельських християн та баптистів. Євангелісти вважали, що християнин має практикувати не зовнішній обряд, а внутрішнє служіння Богу «духом та істиною» [30]. Євангелісти також вважали певні традиції чи обряди ідолопоклонством, і замість їх виконання християнин має «в душі і від душі вірити в Бога». Поверхнєве служіння Богу православних вірян, зовнішнє виконання обрядовості без розуміння змісту – те, що і спонукало євангельських християн замислитися над марністю багатьох обрядів.

Черенков М. торкнувся, зокрема, теми номінального християнства серед євангельських церков, тенденцій, які спостерігаються у обрядовості євангелістів та застосування ними сучасних технологій [31]. Деякі цитати наведено у Додатку А.

Панич О. визначив серед євангельсько-баптистської спільноти виявлено два види помісних церков – консервативний і модерністський («ліберальний») [32]. Консервативним притаманне «підтримання традиційного стилю одягу, проповідей і музики». В «ліберальних» до цього ставилися не так строго. Модернізовані богослужіння «виявилися привабливими для молодих людей, а також тих, хто пережив навіщення в умовах нового часу». Зазначено, що в Україні в середовищі євангельських протестантів переважають консервативні, навіть фундаменталістські підходи.

Яремчук С. С. детально проаналізував релігійні процеси та соціальну, обрядову та інші активності християн України різних конфесій, зміни, тенденції, у тому числі, євангельських християн. Порівняно духовність, практики, соціальну активність християн у різні періоди та у різних країнах [33].

Bebbington D. W. у своїй роботі дослідив тренди євангельських церков 1959-2009 рр. [34]. Автор робить висновок, що євангельська спільнота і далі наполегливо дотримувалася своїх традиційних пріоритетів – Біблії, хреста, навіщення та активізму. Але порівнюючи 2009 рік з 1959 роком, то вже не так акцентувалася увага на дотримання певних раніше існуючих правил щодо одягу

у церкві. Зі сторони обрядовості варто відзначити харизматичні практики серед деяких напрямків євангельського християнства.

У роботі «Роздуми про євангельське... обрядовір'я» періодичного видання «Життя у Христі» (3/2002) автор запропонував розглянути євангельське обрядовір'я (або виконання церемоніальні та інші дії, пов'язані з віросповіданням віруючого), але саме щодо обрядів, традицій, звичок і обов'язків, які практикують євангельські християни. Все це може бути зовнішньою формальністю без мотивації внутрішньої оновленої природи у Ісусі Христі [35]. Автор пропонує читачам визначитися, вони у вірі чи в обрядовір'ї? Як бачимо, подібна проблема з обрядовістю та номінальністю традиційних церков може виникати і серед християн, які мінімізували обрядовість до рівня Євангельських практик. Статтю процитовано у Додатку А.

У названих дослідженнях науковці звернули увагу на особливості обрядовості християн України та світу, частково розглядаються різні обрядові практики. Загальний висновок, який можна зробити на основі наявних публікацій – в Україні та світі за останнє століття спостерігається активне розповсюдження ідей євангельської віри, і воно явно відрізняється по обрядовості від традиційних церков, тому що більшість обрядів було відкинуто через невідповідність Євангелії. В Україні потужного імпульсу розвитку євангельського християнства додало проголошення незалежності України. З іншої сторони в Україні та світі періодично відмічаються процеси ослаблення євангельського підходу серед деяких євангельських напрямків християнства. Незважаючи на наявну потужну історіографічну базу є потреба у комплексних і системних досліджень різних форм обрядовості саме євангельських християн у період ХХ – першої чверті ХХІ ст., а певні аспекти потребують більш детального опису та аналізу шляхом емпіричного дослідження. Також є потреба у більш глибоких дослідженнях тенденцій обрядовості євангельських церков для оцінки, наскільки такі християни зберігають заявлені початкові положення і свій якісний показник на протязі більш ніж століття і по сьогодні, якою мірою мають місце зворотні

процеси у обрядовості (від чисто євангельських підходів до розростання традиційної практики) тощо.

1.2. Джерельна та методологічна база дослідження.

У даній роботі поставлено за мету зафіксувати осяжні та відомі автору дані про обрядовість євангельських християн як в Україні, так і у світі за останні 125 років (період ХХ – першої чверті ХХІ ст.).

Загальне розуміння обрядовості отримане шляхом ознайомлення із ходом служінь та спілкування з керівниками та іншими представниками церков, об'єднань та єпархій у різних місцевостях. Більшість церков і спільнот наведеного далі списку напрямків християнства відвідано особисто автором. Із служіннями і життям церкви також можна ознайомитися на основі відео-записів, які є у відкритому доступі: УЦХВС (п'ятидесятники) [36-38]; ЄХБ [39, 40]; ХВС (п'ятидесятники консервативнішого напрямку) [41]; МСЦ ЄХБ (консервативнішого напрямку) [42]; Церква Євангельських Християн (автономні, близькі до баптистів, але консервативнішого напрямку) [43]; Християни суботнього дня (суботствуючі п'ятидесятники) [44]; Церква Спасителя Христа м. Тернопіль (суботствуючі п'ятидесятники) [45]; Християнське релігійне братство «Світло любові»; Християни сьомого суботнього дня (суботствуючі баптисти); Церква Божа християн суботнього дня (суботствуючі баптисти) [46]; Адвентисти сьомого дня [47]; Християнська Церква Адвентистів Сьомого Дня Реформаційного Руху [48]; Адвентисти Сьомого Дня Третього залишку; Церква Християн суботнього дня с. Білі Ослави (відокремленого від адвентизму спрямування) [49]; Месіанські спільноти [50, 51]; Церкви Живого Бога [52]; Харизматичні церкви [53]; Реформатська церква [54]; Методистська Церква України [55]; Євангельська церква Аугсбурзького віросповідання в Словаччині – лютеранська громада Словаччини [56]; Православна Церква України [57]; Мукачівська греко-католицька єпархія [58]; Українська греко-католицька церква [59]; Католицька церква [60].

У першу чергу було взято до уваги класичні євангельські церкви, практика і віровчення яких більш конкретно відповідає новозавітним християнським часам, описаним у Біблії. Але у той же час подібні проблеми піднімаються у різних протестантських та традиційних церквах (православні, католики, греко-католики).

У ряді питань близькими до євангельських християн можуть бути і інші напрями протестантизму. Проте представники цих окремих протестантських церков критикують віровчення євангельських християн. Причиною такої нечіткості або неконкретики можуть бути:

- формально класифікація;
- активне залучення додаткових джерел для основ віровчення (як в праці Єлени Уайт у адвентизмі);
- невідповідність обрядовості і практики проходження служінь тим прикладам початкового християнства, які можна прочитати у Біблії.

Деякі спільноти харизматичного напрямку по загальним принципам ніби підпадають під визначення «євангельські християни», але їх форма служіння є часто суперечливою у контексті наявності подібної практики у Євангелії та Новому Завіті. Месіанські спільноти неоднозначно класифікуються євангельськими із-за переважання старозавітних свят і обрядів, єврейських національних традицій і форм служіння, часто використовуються джерела юдаїзму крім Біблії. Адвентисти сьомого дня (звичайні, реформаційного руху, 3-й залишок та інші види) та Свідки Єгови активно вживають у служіннях додаткові праці, крім Біблії, мають строго детермінований порядок служінь і програму, відповідно до рішення вищого керівництва – ці їх особливості, а також їх внутрішнє пояснення класифікації християнських напрямків ставить під сумнів їх зарахування до класичних євангельських церков.

Оскільки більшість з них вважаються протестантськими, то дослідження їх обрядовості теж може бути цінним. Але у нашому дослідженні акцентується увага саме на євангельські церкви, які явно заявили про відмову від

післябібліїних обрядів і традицій, а у вченні не визнають авторитетності окремих лідерів або інших джерел, окрім Біблії.

Вивчення обрядо-літургійної практики традиційних церков (з переважанням традицій – православних, греко-католиків, католиків) також мають цінність, оскільки дискутують подібні питання.

З метою вивчення стану обрядово-літургійної практики у церквах євангельських християн, нами застосовано евристичний метод дослідження, який передбачає: спостереження; опитування; спілкування з віруючими; відвідування церковних служінь тощо.

Застосовування цього методу дослідження дозволило отримати необхідний матеріал у протестантських громадах Закарпатської, Львівської, Волинської, Тернопільської, Івано-Франківської, Київської, Харківської, Полтавської, Дніпропетровської, Херсонської областей. А також у громадах Німеччини, Угорщини, Чехії, Словаччини, Польщі, США та Молдови.

Реальне відвідування церков та аналіз їх обрядовості, соціальної активності стали основою теоретичних узагальнень.

Крім дослідження суто обрядовості, цікавим є вивчення обрядовості у поєднанні з практичною діяльністю церков, зокрема, їх соціальною активністю. Автор приділив увагу вивченню обрядово-соціальної активності віруючих ромських церков. Їх обрядова активність екстраполюється на євангельську практику віри у повсякденному житті ромів. Вивчено діяльність ромських релігійних громад у с. Королево (МСЦ ЕХБ) та с. Шаланки (ХВС) Березівського району та с. Середнє (ХВС) Ужгородського району Закарпатської області.

Також у рамках дослідження життя ромських євангельських християн було проведено низку заходів:

- ініційовано спілкування з представниками медичних закладів у місцевості компактного проживання ромського населення щодо змін у житті ромського населення;
- здійснено дослідження новин і публікацій ромських церков;

- відбулося спілкування з представниками благодійних фондів та громадських організацій, зокрема, Кулчар Елеонора, Закарпатський обласний благодійний фонд “Благо”;
- ознайомлення з результатами досліджень щодо обрядовості і суті євангельських християн різних авторів, зокрема професора Миколи Палінчака, голови Закарпатської обласної організації Української Асоціації релігієзнавців, декан факультету міжнародних економічних відносин УжНУ [26];
- здійснено збір інформації про діяльність церков, шкіл, БФ, ГО;
- відвідано захід з ромською національною меншиною в Закарпатській обл., де були присутні також і представники ромських церков та капелани (Закарпатська ОДА/ОВА, 10 квітня 2025 р.);
- відвідано дві ромські школи Ужгорода (№13 – 9.9.2025 і №14 – 4.04.2025), у яких, зокрема, навчаються і діти з ромських євангельських церков.

Для ближчого ознайомлення з життям ромського населення та впливу на нього християнського вчення та обрядово-соціальної активності євангельських християн було здійснено збір інформації про стан життєдіяльності ромського населення у Закарпатській області за наступними критеріями: поселення шатрові; поселення осілі; ромські церкви (спільноти); церковні заняття з ромськими дітьми; роми в українських, угорських або румунських церквах; дошкільна підготовка ромів; ромські школи; позашкільна активність; роми в українських школах; професійна освіта ромів; вища освіта ромів; працевлаштування ромів; підприємства, засновані ромами; відповідні благодійні фонди та громадські організації; інтеграційні центри.

Не всі євангельські християни готові брати участь у явних наукових дослідженнях, оскільки серед служителів основна увага звертається на практичному християнстві і роботі у церкві якої дуже і дуже багато. Часто не згадано конкретні міста, церкви і ініціали. Для церков наукове дослідження має додатковий характер і тому воно не ставить за мету розкривати персональні дані

і деталі церковного життя без явної згоди. Автор цінує можливість спілкування з різними євангельськими церквами та можливість дослідження питання обрядовості по суті. Намагання у кожному випадку отримувати згоду на згадування або самовільна згадка церков могла тільки нашкодити дослідженню і подальшим особистим добрим взаємовідносинам з представниками євангельських церков. Також потрібно враховувати радянську спадщину, а саме, переживання церков щодо невтручання у їх духовне життя і сприймання зовнішніх досліджень, як світський або державний вплив на життя церкви. Незважаючи на ці обмеження, загальні спостереження є цінними для фіксування поточного стану обрядовості євангельських церков, а також для дослідження змін які відбулися на протязі останніх 125 років.

Збір інформації щодо обрядовості євангельських церков вимагає ретельної роботи, щоб зібрані дані явно відповідали на ряд питань не тільки зовнішніх проявів обрядовості, а також відповідних причинно-наслідкових зв'язків і більш глибинних причин змін в обрядовості. Цінним є виявлення причин активізації неновозавітних (небіблійних) обрядів, причин відходу від суті євангельських християн і відповідності заявленим основам віровчення і практикам життя.

Формування питань для вивчення, опитування і анкетування мало за мету підготувати питання, які можуть розкрити сутність обрядовості, її еволюцію і причини змін. Ці питання увійшли у відповідну анкету, яку подано у Додатку А. Основою у питаннях обрядовості євангельських християн є історично заявлені євангельські принципи віровчення. І все це в комплексі містить науковий і духовний інтерес для розуміння загальних тенденцій у обрядовості.

Анкетування відповідно до підготовлених запитань (Додаток А) є досить комплексним, клопітким і вимагає певного часу як для авторів дослідження, так і для анкетованих. На момент завершення роботи над магістерською, підготовлені анкети роздано представникам п'яťох євангельських церков, частина почала над ними працювати. Отримані відповіді можна буде використати у майбутніх дослідженнях.

У межах наявного часу і можливостей, вирішено зафіксувати відповіді на підготовлені питання відповідно до відомостей, отриманих методами особистого вивчення, бесід та усного опитування.

Під час проходження виробничої практики упродовж 31.03.2025-05.05.2025 р. було проведено збір інформації про діяльність релігійних організацій у 2024 році, а саме: ЗООЦ ЄХБ; «Дорога життя», м. Перечин; ПЦУ Мукачівсько-Карпатська єпархія; УЦХВС Закарпатської області; ХЄЦ Живого Бога. Анкету і результати подано у Додатках В та Г.

Висновки до розділу 1.

У даному розділі досліджено праці українських та закордонних авторів, які відображають стан обрядовості євангельських християн та надають їм оцінку. Також описано джерельну та методологічну базу дослідження. З метою досягнення поставленої у роботі мети та виконання завдань нами успішно застосовано евристичний метод дослідження, який полягав у спостереженні, опитуванні, спілкуванні з віруючими, відвідування церковних служінь тощо. Загальне розуміння поточного стану обрядовості євангельських християн сформувалося також на основі публікацій церковних видань, новин церковного життя та відео виступів представників, аналізу ходу служінь у різних євангельських церквах наживо або у записі, а також внутрішньо-церковного аналізу питання представниками різних християнських церков. Таким чином історіографічна і джерельна база роботи є репрезентативною, а обрані методи дозволили розв'язати поставлені завдання.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ОБРЯДОВОСТІ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТИЯН

2.1. Базові характеристики поняття «обряд».

Обрядовість у християнстві є досить розвиненою, і глибше дослідження різних пов'язаних з обрядами питань представляє науковий інтерес з метою кращого розуміння історичного і соціального аспектів обряду, місця, ролі, суті і призначення обрядів у житті віруючих. У даній роботі зробимо загальний огляд різних базових характеристик поняття «обряд» та умовно класифікуємо їх за вимірами. Також наведемо цитати з праць, які аргументують важливість бачення обрядовості крізь ці призми на прикладі християнства у розумінні історії минулого, сьогодення і майбутніх перспектив.

Обряд – сукупність установлених звичаєм дій, пов'язаних з побутовими традиціями або з виконанням релігійних настанов [8]. Тісно пов'язані слова: ритуал, церемонія, традиція, звичай тощо.

Для ясності і кращого розуміння базових характеристик «обряду», їх можна умовно розділити на три важливі на нашу думку виміри: смисловий, соціальний, часовий.

Для наукового дослідження і вивчення духовного у обрядах особливо важливим є смисловий вимір, у якому буде розглядатися внутрішнє (невидиме, духовне, зміст), зовнішнє (видиме, форма) і загально-описове (суть, загальні відомості). Цей вимір можна також охарактеризувати, як духовно-матеріальне або, згідно з [11], як просторове.

Нами виокремлено також соціальний вимір, оскільки будь-який обряд має важливі характеристики відносно самої людини (індивідуальне), її оточення (колективне, спільнота, суспільство) і Бога (абсолютний).

За часовим виміром можна виділити наступні характеристики: часові межі виконання, повторюваність, календар, історія, історичні передумови та післяумови, динаміка, сприйняття часу.

Подібні до запропонованих характеристик та їх вимірів можна зустріти, наприклад, у дуже близькій по суті праці [11], у якій звертається увага на такі величини ритуального, як простір і час, злиті воєдино у архаїчному світогляді. Соціальний аспект обрядів описується через просторову величину як «соціальний час та простір» [11, с. 105]. А смисловий вимір нашого дослідження теж частково перетинається з просторовою величиною згідно [11, с. 107].

Ще одним прикладом подібного дослідження є робота [12], у якій розглянуто різні аспекти часового виміру обрядів: частота і тривалість обрядів, буденні і святкові періоди тощо. А зв'язок між незмінюваним, вічним, святим і істинним, а також зв'язок часових характеристик обрядів з соціальними відносинами піднімає наше розуміння обряду взагалі до рівня, коли смисл, соціум і час зливається у єдину кінцеву ціль – ідеальне неземного сприйняття і смисл найвищого порядку [12] – відповідно у наших трьох вимірах: смисловий – «духовне і священне», соціальний – «божественне і абсолютне», часовий – «вічне».

Для кожного з 3-х пропонованих нами вимірів (смисловий, соціальний та часовий) можна виділити групи характеристик, у які вони об'єднані, що зображено схематично на рисунках 1-3 та у таблицях додатків А-В.

Рис 1. Смисловий вимір обряду (духовно-матеріальний та просторовий)

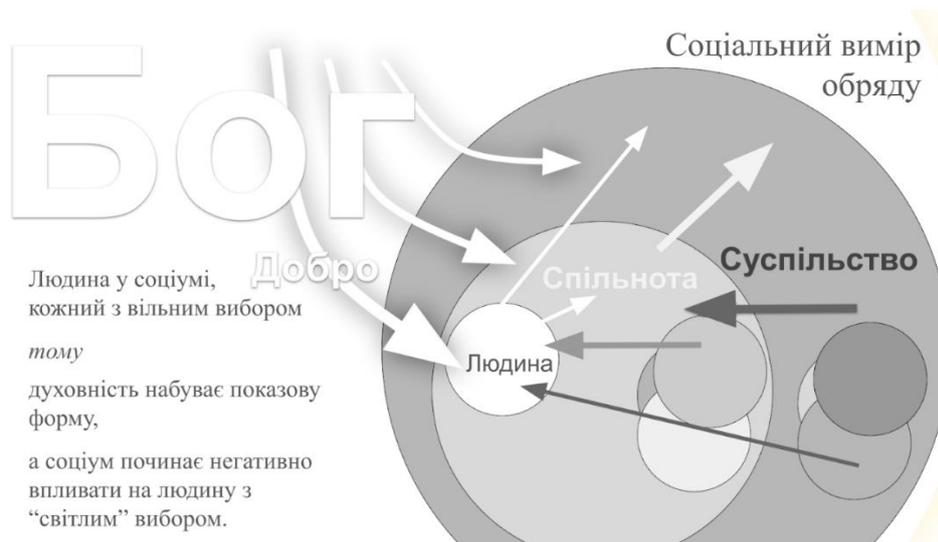

Рис 2. Соціальний вимір обряду

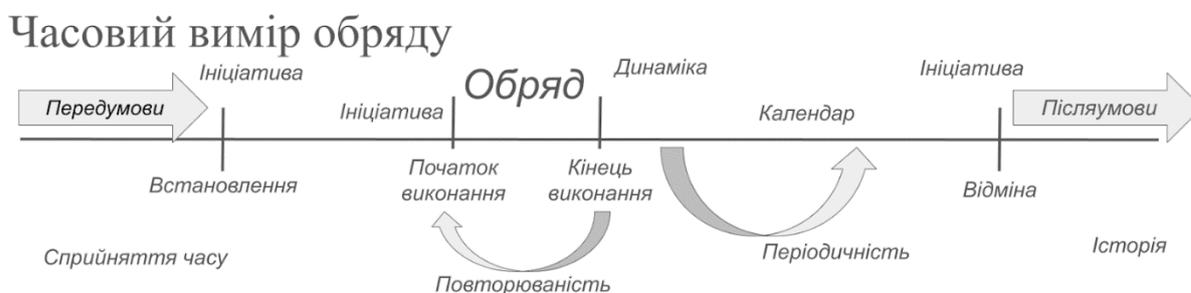

Рис 3. Часовий вимір обряду

У наступних цитатах з наукових праць та публікацій можемо побачити важливість розглянутих нами вимірів характеристик обряду: смислового (СМ, цитати 1-17), соціального (СОЦ, 2-16) та часового (ЧАС, 3-18):

1. СМ: «Ми вважаємо поділ ритуалів на внутрішні і зовнішні недоцільним, оскільки межа в цьому разі виявляється занадто хиткою. Справді, неможливо здійснювати ритуал ззовні, зовсім не задіюючи при цьому емоційну сферу. Так само для проведення ритуалу, що вимагає задіяння внутрішніх ресурсів, необхідні зовнішні приготування, нехай навіть мінімальні (певна поза, вибір відповідного простору-часу)» [11].

2. СМ-СОЦ: «Всі ці символічні продукти та речі є важливою частиною свята, за допомогою якої людина долучається до вищого та вічного» [16].

3. СМ-СОЦ-ЧАС: «Ритуалізм (за Р. Мертоном) – адаптивна поведінкова модель, згідно з якою члени суспільства відкидають або знецінюють культурні

цілі, занижують планку власних цілей і соціальної мобільності, але діють у межах соціально схвалюваних норм і традицій» [9].

4. СМ-СОЦ-ЧАС: «Але не треба забувати, що зовнішні народні звичаї та традиції, які прикрашають святкування Христового Воскресіння, є лише формою, але не змістом урочистості. Навіть більше – сама Пасха Христова як свято складається не лише з прославлення воскресіння Спасителя з мертвих, але також нерозривно поєднана із вшануванням усього, що передувало цьому» [17].

5. СМ-СОЦ-ЧАС: «Євангелісти вважали, що релігією кожної людини має бути не зовнішній обряд, а внутрішнє служіння Богу “духом та істиною”. Це означає, що кожен має в душі і від душі вірити в Бога, а не просто виконувати певні традиції чи обряди, які вони вважали ідолопоклонством. На таку тезу їх спонукало поверхнєве служіння Богу православних вірян, яке зводилось саме до зовнішнього виконання обрядовості, без розуміння її змісту» [30].

6. СМ-СОЦ-ЧАС: «Значення найвищого порядку є не референтним, а станом буття. Саме цей стан буття може оживляти вічне і священне в деяких ритуальних виступах і, у свою чергу, може породжувати відчуття божественного» [12] (пер. авт.).

7. СМ-СОЦ-ЧАС: «Популярне нині явище псевдосвята несе в собі відчутну небезпеку та являє собою значну морально-етичну проблему. Маючи в своїй основі, як правило, бізнес-привід, будучи змодельованим з символів, пов'язаних зі споживанням, подібне свято є мертвим в духовному плані. Вимагаючи від учасників матеріальні ресурси, ефемерне за своєю природою псевдосвято не спроможне дати їм взамін нічого справді значущого в духовному сенсі» [11].

8. СМ-СОЦ-ЧАС: «Зі свого боку, я спробую розрізнити церемоніал, приклад якого наведений вище, що полягає лише у наданні певної форми й урочистості діям і промовам, які використовуються у повсякденному житті, і як протилежний приклад – ритуал культу святих, котрий полягає у збагаченні символіки, що використовується у церемоніалі, свідомо приписуючи дії і слова потойбічному світу» [18].

9. СМ-СОЦ-ЧАС: «Комплекс історичних причин і культурних впливів обумовив і такі характерні принципи віри і життя як примат чуттєвого над раціональним, колективного над індивідуальним, практики над віровченням, церковного над соціальним, що і досі має соціальні прояви в суспільно-політичній пасивності, контркультурності, нерозвиненості особистісного начала, відчуження від суспільства» [31].

10. СМ-СОЦ-ЧАС: «Зрештою, саме під впливом контактів із заходом, відбулися певні трансформації в середовищі євангельсько-баптистської спільноти. Поступово сформувалося два основні види помісних церков – консервативний і модерністський («ліберальний»). Відмінність консервативних в основному зводилась до підтримання традиційного стилю одягу, проповідей і музики. В «ліберальних» до цього ставилися більш поблажливо. Оскільки молодь була охоча до нововведень, модернізовані богослужіння виявилися привабливими для молодих людей, а також тих, хто пережив на повернення в умовах нового часу... У богословському відношенні в середовищі євангельських протестантів в Україні домінують консервативні, навіть фундаменталістські настрої» [32].

11. СМ-СОЦ-ЧАС: «Цілісну структуру народного календаря складає послідовне співвіднесення його ієрархічних одиниць (рік: місяць: тиждень: день: година: мить). Одночасно існує й інше групування одиниць часу: за сезонами, за циклами (природними, місячними, святковими)» [19].

12. СМ-СОЦ-ЧАС: «За цим сумним святом “бога часу” йшло веселе святкування “бога сонця”, яке називалося “днем непереможного сонця” і здійснювалося з особливою урочистістю при імператорі Юліані Відступнику, на честь народжуваного сонця і в очікуванні нового року, тобто в той час, коли повернення сонця ставало помітним. На противагу такому язичницькому торжеству Церква перенесла з 6 січня на 11 днів назад день згадування Різдва Христового – день Народження “Незаходимого Сонця Правди”» [20].

13. СМ-СОЦ-ЧАС: «Дотримання щоденних звичок та ритуалів відіграє важливе значення у житті дитини. Насамперед, вони підтримують у неї стан

безпеки, впевненості у теперішньому та майбутньому, в кризових життєвих ситуаціях вирівнюють емоційне забарвлення дитини та знижують тривогу, допомагають адаптуватися до нових умов життя та місця проживання. Вироблені сімейні ритуали укріплюють дитячо-батьківські взаємостосунки, взаєморозуміння, формують у дитини цінності та пріоритети. Ритуали дозволяють налагодити режим дня дитини, привити корисні звички та відповідальність» [13].

14. СМ-СОЦ-ЧАС: «Ви сказали за паску, за яйця, які ми красим, ну а при чому тут ковбаса? А хрін, який ми ложимо в кошик? А масло? Яке воно має відношення до Пасхи? Ніякого! Увесь цей кошик в християнському розумінні до Пасхи ніякого відношення не має. Але він дійсно увійшов в нашу традицію і його треба брати і готувати, бо це радість духовна, яка сьогодні виражається і в радості тілесній. Був піст, тепер можна все попробувати, поїсти» [21].

15. СМ-СОЦ-ЧАС: «Напередодні Воскресіння Христового хотілося б нагадати, з якої події ми взагалі звершуємо святкування. Адже у людей уже повністю змінилися акценти щодо вшанування цієї надзвичайної події. Сьогодні людство живе маркетинговими мірками, забуваючи про основу. Великдень – то зовсім не про писанки та паски. Воскресіння Христове – то перш за все подія духовна, отже, мусить вшановуватися молитвою, нашою присутністю у храмі чи приєднанням до цієї молитви у форматі онлайн. А ми, на жаль, готуючись до цього свята, усі сили покладаємо на те, аби “вимити вікна” чи “накрити стіл”... Усі традиції християнського святкування Великодня – то ті надбання, якими ми можемо похвалитися за час підготовки до цього свята – Великого посту. А якщо цієї підготовки не було від слова “взагалі”, то і Великдень у його першопочатковому розумінні теж, швидше за все, людина не зрозуміє... Передусім – це неусвідомлене вшанування цієї події. На жаль, багато хто думає, що найголовніше, то – “аби батюшка «побризкав» кошечка”, потім випити чарчину, закусити свяченим і, за хороших погодних умов, поїхати “на природу” (ну, або з друзями зібратися вдома і продовжити “святкування”). Також

починають з'являтися різні забобони, які переважають не лише вчення церкви, а й здоровий глузд» [22].

16. СМ-СОЦ-ЧАС: «Те, що християнський Великдень має багато спільного із давнім язичницьким святом рівнодення, є відомим фактом. Охрестивши Русь, князь Володимир повинен був забезпечити не лише номінальний, а й фактичний перехід до нової релігії. Християнські храми будувались на місці колишніх капищ, а багато язичницьких звичаїв трансформувались на новий лад. Свій відгомін вони знайшли й у святі Христового Воскресіння – багато із тих стародавніх традицій збереглись донині й добре знайомі кожному з нас» [23].

17. СМ-ЧАС: «Не дивно, що протестанти, котрі не шанують святих покровителів, розцінювали дні народження як якусь підміну...» [18].

18. ЧАС: «Однією з особливостей цієї форми переживання подій є зміна сприйняття часу учасниками обряду. В рамках ритуалу час може змінювати свій темп і вектор, і сучасний індивід прагне до подібного відходу від стрімких повсякденних ритмів» [11].

Отже, запропоновано три виміри, відносно яких базові характеристики поняття «обряд» можна умовно розподілити: смисловий, соціальний і часовий. Відповідно до цих трьох вимірів наведено деякі базові характеристики. Також досліджено наукові праці та публікації, які наочно аргументують важливість розуміння таких характеристик і їх вимірів з позиції обрядів у християнстві. Подальший більш детальний аналіз характеристик поняття «обряд» і їх вимірів представляє науковий інтерес, оскільки розуміння різних аспектів обряду може допомогти у більш глибокому дослідженні історії, якості і динаміки християнських практик і обрядовості.

2.2. Загальний огляд історії обрядовості біблійних часів і християн.

Під обрядами розуміємо спеціальні, явно видимі дії із задіянням матеріального: водне хрещення, причастя, елеопомазання, омиття ніг. Також дотичними до обрядів є традиції і практики, невидимі дії або процеси внутрішніх перемін і духовного збагачення (покаяння, молитва, звичайні служіння духовного

спрямування тощо), основи вчення і соціальні проєкти, що може впливати на напрям і рівень розвитку обрядовості.

На противагу наведемо приклади обрядів церков з переважанням традицій (традиційних церков), які ми не зустрічаємо серед перших християн, але які накопичувалися пізніше: окроплення, застосування кадила, спеціальні ходи, поклоніння і молитви перед обрядовими картинами, іконами, статуями і хрестами тощо.

Обрядовість завжди супроводжувала віруючих людей. Згідно Біблії іноді були явні зміни у обрядовості, наприклад: започаткування жертвоприношення після творіння; набагато пізніше, через ~2500 років, виникнення нових обрядів згідно закону Мойсея; їх відміна після приходу Ісуса Христа і руйнування храму. А іноді були і неявні перехідні зміни, як от додання нових свят у Ізраїлі у зв'язку із визначними подіями, але ці свята не вважалися даними Богом, а ініційованими людьми і більше національними або національно-духовними, ніж духовними.

Були і противні Богу обряди. Кілька днів пройшло, як Ізраїль почув заповіді, вимовлені Самим Богом, і вже вони вже зробили собі ідола у вигляді литого бичка, жертвник перед ним, почали назвати його богом, їсти, пити і веселитися (Друга книга Мойсея. Вихід 32:4) [1]. Дуже часто обраний Богом народ відходив від Нього у ідолопоклонство та язичницькі обряди. А часто були і змішані форми обрядовості з практикою і започаткованих Богом обрядів, і язичницьких. За все це Бог дуже засуджував.

Навіть щодо мудрого Соломона зауважено, що він приносив жертви і звершував каїння не у відповідності з Божою волею: «Соломон любив ГОСПОДА, дотримуючись настанов свого батька Давида, проте він також приносив жертви і звершував каїння на узгір'ях» (Перша книга Царів 3:3) [1]. Наведемо також влучну по темі цитату про похилий вік Соломона написано, про того, хто збудував храм Богу: «Так сталося, що в похилому віці жінки настільки відвернули Соломона до чужих богів, що його серце втратило цілковиту відданість ГОСПОДУ, його Богові, як було серце його батька Давида. Внаслідок цього Соломон став послідовником сидонської богині Астарти та Мілкома,

аммонійської гидоти. Те, що Соломон робив, було злочином у ГОСПОДНІХ очах, адже він перестав бути щирим щодо ГОСПОДА, як його батько Давид». І далі написано, що ще зробив Соломон, і недвозначна реакція Бога – Він рознівався на його злочини: «У той час Соломон збудував на горі, навпроти Єрусалима, капище з жертвником моавській гидоті, Кемошу та Молоху, – мерзенному ідолу аммонійців. Щось подібне він чинив і для всіх інших своїх чужоземних дружин, котрі там звершували кадиння і приносили жертви своїм богам. І ГОСПОДЬ розгнівався на Соломона через те що він відвернув своє серце від ГОСПОДА, Бога Ізраїлю, Який йому з'являвся двічі» (Перша книга Царів 11:4-9) [1].

Якщо говорити про християнство, то базою обрядовості є Біблія, актуальні для Ново Завіту обряди. І навіть тут у деяких християн виникає чимало різних тлумачень, практик, досліджень, а чи справді це потрібно у такій формі, чи нам потрібно щось змінювати.

Наприклад, щодо причастя Ісус Христос дав чітке веління: «Це робіть на спомин про Мене» (Євангеліє від Луки 22:19) [1]. Або інші слова Ісуса Христа з цитатою пророка Ісаїї: «Даремно поклоняються Мені, навчаючи людських заповідей» (Євангеліє від Матвія 15:7-9) [1]. Ці слова Христа підкреслюють, що подібна проблема розвитку людьми непотрібних практик, обрядів і вчення була у всі часи: і два тисячоліття раніше нас, і задовго до Христа.

Вже серед перших християн часів Апостолів були різні ухили в традиціях і обрядах: то до неактуальних старозавітніх обрядів, то до язичницьких і філософських ритуалів, то до змішаних практик з елементами християнства. Це відображено у Діях Апостолів, у посланнях до Галатів, Коринфян, Євреїв тощо [1].

Подальші післябіблійні зміни у обрядовості тим більше викликали і викликають дискусії і потребу у пошуках істини: чи варто дотримуватися обрядів, доданих пізніше, та хто має повноваження визначати порядок виконання таких обрядів тощо. Вже у перші століття після Христа був різкий відхід від початкового вчення.

Аврелій Августин Гіппонський близько 394 або 395 року писав про можливе спотворення істини тлумачом Писання: «Бо, справді, коли він оголошує щось неправдивим, він вимагає, щоб повірили радше йому, і намагається похитнути нашу довіру до авторитету божественних Писань» («Лист до Ієроніма» № 28) [61].

А близько 405 року Августин стверджував: «Я ...навчився віддавати цю повагу і шану лише канонічним книгам Святого Письма: тільки щодо них я найбільш твердо вірю, що автори були абсолютно вільні від помилок» (Августин Гіппопотамський, «Лист до Ієроніма» № 82) [62].

Але ще від Христа і до Реформації XVI ст. завжди були індивідуальні та колективні процеси повернення до євангельського розуміння віровчення і обрядовості (в окремих питаннях або взагалі), хоча це не мало настільки масовий, масштабний і відчутний на світовому рівні характер. Тут можна згадати іконоборців ще 700-900 рр., Клавдія Туринського (810-837 рр.), Агобара з Ліону (816-841 рр.), Петра (П'єра) Вальдо та його послідовників «вальденсів» (1140 р.), Джона Вікліфа (1379 р.), Яна Гуса та Ієроніма Празького (1415-1416 рр.) [63-65]. Вони теж пропагували відмову (здебільшого хоча б часткову) від обрядів і традицій, які не зустрічаються у Новому Завіті Біблії і не актуальні для християн, але практикувалися офіційними і традиційними церквами.

Таких людей часто переслідували, очорнювали і вбивали, щоб змусити мовчати. На жаль, відомості про подібних віруючих здебільшого не дійшли до нас взагалі або могли дійти у спотвореному вигляді, коли їх представляли не як борців за євангельську віру, а як відступників, сектантів і еретиків. «Історію пишуть переможці» – цим висловлюванням частково можна пояснити слабкі відомості про християн, які не погоджувалися з офіційними державними церквами, але намагалися жити «Тільки за Писанням» у період від Христа до Реформації.

Але це не дивно, ще Апостол Павло просив відстоювати віру Євангелії і не зважати на спротив і супротивників: «Тільки живіть згідно з Євангелією Христа, щоб коли прийду й побачу вас, а навіть якщо буду відсутній, чув би про вас, що

стоїте в одному дусі, однодушно відстоюючи віру Євангелії, і зовсім не боїтеся ваших противників, бо для них це доказ загибелі, а для вас – доказ спасіння. І це від Бога». Він також попереджував, що відстоювання євангельської віри буде супроводжуватися переслідуваннями і стражданнями, що і сам пережив: «Адже вам даровано через Христа не тільки вірити в Нього, а й за Нього страждати, здійснювати той подвиг, який ви побачили в мені, а тепер чуєте про мене» (Послання до Филип'ян 1:27-30) [1].

А вже зміни, які відбувалися у період Реформації XVI ст. [66] разом з накопиченням подібних процесів, які були і до Реформації, призвели до дуже різкої, контрастної, яскравої відмови від обрядів офіційної та традиційної (з переважанням традицій) церкви. До того часу обряди і традиції накопичувалися і у якийсь момент велика кількість християн від них відмовилася, повернувшись тільки до базових обрядів, які записані саме у Біблії і актуальні для новозавітного часу. Загострювалася увага на підході «Sola Scriptura» («Тільки Писання»).

Хоча насправді таких, хто щиро реформував себе відносно духовних питань, було не так багато відносно загальної кількості тих, хто використав Реформацію, переслідуючи свої цілі або тільки земну мету: політичні цілі, поліпшення матеріального становища, соціальних прав тощо. Політична зацікавленість та загально-народний запит до змін призвів до того, що Реформація стала радше політично-духовним процесом, ніж духовним і християнським.

У наступні століття після Реформації активізувалися такі течії і відповідні погляди, як анабаптисти (із-за повторного хрещення у свідомому віці), баптисти, п'ятидесятники тощо.

Але завжди була частина християн, які і без відомої нам Реформації, до і після неї старалися зберігати якість віри і життя відповідно до вчення Христа – за змістом таких християн і можна називати «євангельськими християнами». Вони з особливою додатковою наполегливістю відносно загально-протестантського руху наполягали і наполягають, що обряди мають відповідати

Біблії, особливо Євангелії, Новому Завіту. На нашу думку, історія «євангелієвських християн» почалася не століття тому, не після Реформації, а ще від Христа.

Особливістю «євангелієвських християн» у загальному розумінні є внутрішнє духовне переродження кожного віруючого; водне хрещення за особистим усвідомленим рішенням і у дорослому свідомому віці; подальше освячення і плоди; визнання тільки Біблії, як джерела духовного натхнення і основа євангелієвського вчення Ісуса Христа для новозавітного періоду, практикують тільки обряди, які є вказані у Біблії та актуальні для Нового Завіту і уникають інших обрядів; уникають міжцерковної глобальної програми проведення служінь, а кожна громада на основі Писань може виявляти самостійність.

Але що далі? Чи дотримувалися протестанти, а особливо євангелієвські християни цих принципів на протязі всього часу? Це і будемо досліджувати за останні у періоді ХХ – першої чверті ХХІ ст.

2.3. Сучасний стан обрядовості євангелієвських християн.

Якщо розглядати обрядовість євангелієвських християн (а також загалом протестантів), то важливо визначити, чи вони дотримуються заявлених принципів щодо обрядовості і духовної практики слідувати тільки Писанню, Євангелію? Чи знову не пішов відхід, «деградація» або «деформація» від заявлених принципів?

Це якщо розглядаємо кілька століть. А як щодо нашого часу, до прикладу, останніх 125 років? Відомо, що періодично християни у різних місцях навертаються у євангелієвські церкви або зі світу або з традиційних церков. Чи тримаються такі християни і їх наступні покоління євангелієвського підходу, чи теж поступово (не так помітно за короткий час, як за століття), відходять від такого підходу?

Метою нашого дослідження є визначити, чи справді євангелієвські християни з плином часу тримаються цих принципів, чи не відбувається різке або поступово відхилення у сторону обрядів і традицій, не властивих євангелієвським

християнам. Також цікавими є сучасні, ХХ – першої чверті ХХІ ст., оновлення євангельського підходу серед таких християн, коли зміни відбуваються не як відхід від традиційних церков і їх обрядів, а відмова від нещодавно доданих обрядів вже усередині церков євангельських християн.

Дослідження соціальної активності під час проходження практики тільки підсилило розуміння, що питання обрядовості і змін у обрядовості неможливо розглядати окремо без дослідження таких питань, як особисте дотримання Біблійних текстів, дотримання догматичних основ віровчення церков (на основі Біблії), дотримання настанов церкви, соціальна активність та гуманітарні проекти. І така думка виникла із-за розуміння потреби кожної здорової і активної людини, у тому числі християнина, реалізувати себе, змістовно заповнити свій час. Це стає особливо актуальним, коли християни мають вільний час від матеріальних справ і роботи, і проводять час або особисто, або у колі рідних, або у церкві. Спільне проведення часу у церкві несе масштабний характер і стає більш помітним на рівні церков і напрямків християнства (конфесій). Це має і зворотній вплив – те, що практикує і пропагує спільнота, дає наслідки і у обрядовості та традиціях родин і особистого проведення часу.

І тут постає вибір, як разом провести час: активізувати готові і придумати нові формати служінь, традиції та обряди чи сфокусуватися на чомусь практичному, на настановах і закликах до впорядкованого життя («перед тим, як допомоги іншим, сам будь у належному духовному стані») та стимулюванні соціальної активності і її удосконалення.

Також цікавим є дослідження питання, що на спільних християнських служіннях дає кращий результат: акцент на розвитку обрядів і традицій, які можуть спонукати до кращого життя чи обговорення різних форм позитивної практичної активності та соціальних проектів.

При емпіричному дослідженні обрядовості євангельських християн помічено відсутність обрядових картин та ікон для поклоніння чи молитви, відсутність хресного знамена (за рідкими винятками на будівлях і надгробних елементах). Відсутній спеціальний обрядовий одяг, тільки звичайний урочистий.

Не практикуються спеціальні сакральні рухи та ходи при служінні, немає особливих місць у молитовному домі.

Старші відповідальні у церкві (пресвітер, пастор та диякони) в основному виконують організаційну функцію, турбуються про хід служіння та життя віруючих, проводять служіння або призначають собі заміну, координують господарські питання молитовного дому та соціальну допомогу всередині церкви та зовні. У всіх церквах, які вивчалися, надається право кожному віруючому бути залученим до якогось служіння або функції відповідно до здібностей і віровчення.

Базові новозавітні обряди, як водне хрещення, причастя, елепомазання застосовується у звичайному форматі, відповідно до прикладів з Біблії. Омиття ніг не застосовується всіма церквами або застосовується частково, хоча Ісус Христос надав відповідний приклад.

У більшій частині досліджуваних церков у кінці молитви застосовуються слова «в ім'я Отця, і Сина, і Духа Святого», такі ж слова супроводжують дію водного хрещення у більшості церков. Але немає практики повторювати цей вислів багато разів при молитві чи промові.

Не застосовуються завчені молитви, виняток – молитва «Отче наш». Відсутній літургійний порядок застосування певного визначеного списку пісень, молитов і проповідей. Стандартне служіння проходять у чергуванні співу, молитви, проповіді, іноді декламування віршів. В залежності від типу служіння (урочисте, молитовне, молодіжне тощо) щось з перерахованого може переважати. Але не має категоричного порядку, тільки загальноприйняті підходи. Ведучий служінням може трохи змінити хід служіння по ситуації, головне, щоб це було на збудову віруючим. На спеціальному служінні роздумів над Біблією переважає читання та обмін думками щодо розуміння тих чи інших віршів.

Проповідники обираються з числа присутніх чоловіків, а жінки частіше за чоловіків декламують вірші, виступають із співом окремо або групою, частіше оголошують прохання помолитися про потреби. У переважній частині служіння практикується спільний спів всіма присутніми.

З дітьми, підлітками та молоддю проводять додаткові окремі служіння, щоб надати можливість духовного розвитку відповідно до віку. По цим напрямкам обираються відповідальні, які забезпечують проведення вікових служінь.

Важливим є дослідження зв'язку обрядової сторони і практичної діяльності церков, зокрема, соціальної активності. Цікаво було вивчити обрядово-соціальну активність у ромських церквах по причині особливого ефекту, який приносить євангельська практична віра у життя ромів. Було відвідано три ромські церкви та зафіксовані результати їх вивчення.

Сам хід служіння баптистів с. Королево (Берегівський р-н) звичайний, є певні етнічні особливості, емоційні спів, музика і молитви. При тому, що ці баптисти досить консервативні. Представники розповіли, що проводять заняття з дітьми, свої у них класи. На жаль, слаба освіченість і відвідування школи.

У с. Шаланки (Берегівський р-н) функціонує громада ХВС з переважаючою часткою ромів. Автор відвідав служіння та провів просвітницьку розмову десь 30 хвилин щодо важливості навчального процесу. З близько 40 присутніх ромів лиш десь 8 знають писати і читати і дорослі і діти, стільки ж десь у школу ходять, і то не постійно. Жителі с. Шаланок стверджуються що є очевидні зміни у більшості ромів, які ходять у «нову» церкву, вони не крадуть, більше працюють, на різні роботи йдуть, культурніші, діти при зустрічі постійно гарно вітаються, навіть краще ніж інші діти села. Деякі діти стали активніші у навчанні.

У с. Середнє (Ужгородський р-н) відмічено позитивний вплив церкви на життя ромів як з просвітницької сторони, так і з гуманітарної.

Відомості про результат впливу церкви на життя людей також було отримано при відвідуванні двох ромських шкіл Ужгорода (№14 – 4.4.2025 та №13 – 9.04.2025). Автором відвідано ці школи з просвітницькою діяльністю, говорили з учнями, про моральні цінності, добро і зло, про важливість навчального процесу. Отримано позитивний відгук від директорки однієї з шкіл щодо дітей, батьки яких – практикуючі євангельські християни. Такі діти мають кращу культуру поведінки, духовну і загальну обізнаність. Також отримано позитивний відгук про вплив церков на сумлінне відношення дітей до навчання. При зустрічі

такі діти досить гарно себе поводити, з повагою і чітко давали відповіді на запитання, мали шанобливе ставлення.

Професор Микола Палінчак, голова Закарпатської обласної організації Української Асоціації релігієзнавців, наводить наступні аргументи для наочності значення релігії в житті сучасного суспільства [26]. У Закарпатті найбільше в Україні ромів це у Закарпаті, а їх проблема, що вони важко піддаються соціалізації. «Починаючи з 90-их років минулого століття до нас приїжджає чимало місіонерів із-за кордону, яким вдалося повернути частину ромів у свої конфесії (п'ятидесятники, церква Живого Бога, адвентисти сьомого дня, мормони і т. д.)». Далі М. Палінчак зазначає, що за допомогою релігії роми стали більш законслухняними та соціалізованими, і провідну роль відіграє у цьому стриманість таких християн від алкоголю, правопорушень, починають чесно працювати.

Висновки до розділу 2.

Другий розділ містить теоретичні дослідження поняття «обряд», його особливостей та практичного відображення у церквах євангельського спрямування. Зафіксовано поточний загальний стан обрядово-соціальної активності деяких євангельських церков. Помічено конкретні особливості обрядовості у громадах євангельських християн, які значно відрізняються від обрядів православних, католиків, греко-католиків. Проте ми констатуємо наявність в обрядовості елементів, які не притаманні євангельській обрядовій практиці. Зокрема це стосується проведення свят, тематичних прикрашання сцени, стін, будівлі тощо. Це не відповідає слідуванню прикладам Нового Завіту, залишеним Ісусом Христом, Апостолами та першими християнами.

Нами відзначено активність євангельських християн у реалізації соціальних програм, а також наявний потенціал для подальшого розвитку такої діяльності. Тенденції змін обрядово-соціальної активності євангельських християн.

РОЗДІЛ 3. ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІН ОБРЯДОВО-СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІЯН

3.1. Зміни у базових питаннях віровчення євангельських християн та їх вплив на обрядовість.

Чому з'явилися християни, які потім почали називатися «євангельськими»? Тому що вони ще серйозніше і точніше захотіли слідувати «тільки Писанню» («Sola Scriptura») і відповідальніше відноситися як до особистого переродження і освячення, так і до відповідного стану всієї спільноти. Не тільки «протест» проти тогочасного стану офіційної церкви, сповненої небіблійних і неєвангельських обрядів і підходів, а в той же час продовжувати бути номінальним християнином або християнкою і номінальними спільнотами, які та і не зрозуміли до кінця Євангельську звістку. Протестантом не достатньо бути, тільки стверджуючи, що «я не там» і «не такий» (але у яку міру?), маючи на увазі офіційну і традиційну церкву. Але євангельські християни зрозуміли, що потрібно відкинути все зайве, слідувати «тільки Писанню», особисто і у свідомому віці приймати рішення слідувати за Христом і прийняти водне хрещення, жити у чистоті від гріха, практикувати освячення і дослідження Біблії. Важлива не кількість, а якість – вся спільнота, хто досяг свідомого віку, повинні відповідати євангельським вимогам.

Але як кожна людина, а тим більше ціла спільнота, ми постійно піддаємося зворотній негативній дії, і коли ми не обираємо свідоме і стабільне слідування позитиву, то втрачаємо початковий запал і тенденцію. Так і з євангельськими християнами. Якщо не слідувати за якісним дотриманням початково заявлених норм, то як окремі християни, так і спільноти будуть поступово втрачати свій «євангельський» підхід до християнського життя. Чи так це на практиці? Ці спостереження і опишемо даному розділі.

Ключовим для євангельських християн є особисте духовне переродження. Без цього людина ніби і не живе справжнім християнським життям, бо таке життя виходить з формальних або поверхневих бажань, з дотичного раціонального

осмислення – «так краще». Але коли людина з внутрішнім запалом приймає рішення змінити своє життя, відкинути старе та отримати прощення (покаятися) і почати нове життя з Богом завдяки жертві Ісуса Христа за нас, закріпивши це у свідомому віці і свідомо водним хрещенням, то це зовсім інше особисте відношення до християнського подальшого життя.

Аналогія – коли учень або студент вчаться тільки тому, бо батьки змішують і насварять за погані результати, і, навпаки, коли вони вчаться, бо є особистий інтерес. Схоже порівняння – ФОП (фізична особа підприємець), який має інтерес до діяльності у певній сфері, активно працює, продумовує кроки дій та посилено домагається результатів і пасивний працівник на виробництві, якому взагалі не має інтересу до своєї роботи, «сидить», бо «треба трохи заробити» і щоб «не сидіти вдома», формально видає результат, але без мотивації.

Подальше освячення має бути так само активним: зміни характеру, реакція на різні спокуси мають бути відповідними до початково заявленого бажання і обіцянки. Має розвиватися і спрацьовувати «духовна імунна система».

Також християнське життя не має бути бездіяльним. Жива людина має мати ознаки життя – очевидна річ, але вона має бути помітна і у житті християнина, – добрі вчинки, добрі справи, турбота про сім'ю і родину, участь у соціальних проєктах та інших особистих та активностях.

Все це разом є спасінням, спочатку спасіння від старого життя, а потім досягнення вічного життя – підтвердження вірності Богу вірою і ділами через все земне життя.

У євангельських колах цьому активно вчать, а коли не вчать, то євангельська спільнота «деградує», формально і видимо існує, але з втратою суті і якості. Також помітна проблема молоді і поколінь, діти можуть залишатися у спільноті із-за батьків, подружнього життя, яке склалося з парою у середині спільноти чи іншій євангельській церкві. І тоді людина може не бути справді віруючою, і тільки з плином життя зазнати так необхідних початкових внутрішніх змін. Навіть жартома застосовують аббревіатури такого роду, як «ДВБ» – діти

віруючих батьків (але самі під питанням чи віруючі) та «БМВ» – більш-менш віруючі (але не зовсім).

Також є проблема «гуманітарних християн», які навертаються до євангельських церков із-за певної матеріальної вигоди або життєвої підтримки, але особисто не переживають переродження. Такі люди можуть формально і покаятися, і прийняти водне хрещення. І так і бути формально у спільноті до кінця життя або відійти, коли матеріальний або гуманітарний інтерес втрачається. Хоча відомі випадки, коли нещире приєднання до церкви потім було глибоко переосмислене і людина щиро жалкувала, пройшла оновлення і почала відповідне християнське життя. Навіть є випадки, коли наполегливо просили надати справжнє водне хрещення, бо участь у першому було фальшивим або удаваним.

Ще однією проблемою є остигання початкового запалу. Християнин чи християнка можуть пропускати церковні служіння, не бути активними у особистих молитвах і дослідженні Біблії, дозволяти собі грішні вчинки. Тобто, християнське життя має мати позитивний розвиток, тоді це ознака справжнього євангельського християнина.

Дослідження показало, що жоден з євангельських напрямків християнства не визнає авторитет інших джерел свого віровчення, крім Біблії. Але можна помітити неявне супутнє до Біблії авторитетне «джерело» вчення – вплив тлумачень певних питань через біблійні навчальні заклади, які централізовано «закладають» у майбутніх служителів певні пояснення, а ті у свою чергу продовжують це у своїх місцевих громадах і об'єднаннях. Схожу дію мають і друковані видання на читачів. Помітний однаковий спосіб (почерк) пояснення різних питань – усне, «освітнє» (позацерковне) джерело віровчення.

І навпаки, ті церкви, служителі яких не проходили спеціальну біблійну підготовку простіше трактують різні питання. Для них біблійна школа – це церква, а спеціальні служіння – церковні «дослідження Біблії» або «розбори Слова».

Ще один тип зовнішнього джерела і основи віровчення – помітний вплив на локальні церкви великих об'єднань і церковна вертикаль. А церкви, які не відносять себе до великих об'єднань, є незалежними і автономними, більш схильні до пошуку відповідей не «зверху» від церковного керівництва, а у Біблії і на церковних роздумах, а об'єднання, якщо і є, тільки допомагають у цих питаннях.

Також помітними є «Основи віровчення» або надруковані догматичні пояснення тих чи інших питань. З однієї сторони переслідується впорядкувати спільне бачення і трактування різних питань на основі Біблії, особливо питання, про які мало відомостей у Біблії. А також це слугує знаттю певних внутрішніх непорозумінь наявністю надрукованих і зафіксованих на папері тлумачень, які будь-хто бажаючий може прочитати. З іншого боку, такі друковані «основи віровчення» можуть ослабити акцент на справді основі – Біблії, і розвинути розуміння «як вирішимо для нашого часу, того і будемо триматися» і «щоб правильно розуміти Біблію, потрібно триматися основ віровчення». І це може призвести до повторення історії з традиційними церквами, накопичити різні обряди із століття у століття. Тим більше, що незалежно від офіційного декларування віровчення, завжди проходять видимі або невидимі процеси поступового відхилення від попередніх практик обрядів і традицій.

Схильні до юдаїзму, єврейських свят і обрядів, месіанські євреї практикують явно або неявно деякі обряди із закону Мойсея і Старого Завіту [1]. Також часто помітними стають застосування деяких обрядів з практики позабіблійного юдаїзму, встановлених людьми пізніше закону Мойсея і Танаху. Такі обряди засновані на додаткових супровідних джерелах Юдаїзму: Усна Тора, Мішна, Талмуд, Мідраші [67] та інша рабинська та юдейська література, навіть кабалістичні джерела.

Питання Отця, Сина і Духа Святого здебільшого стримано пояснюють ті служителі євангельських церков, які не проходили спеціальні Біблійні курси, а також церков, які не відносять себе до великих об'єднань, є незалежними і автономними. І основна причина – обережність пояснювати Божу природу

людським розумом. Наприклад, є церкви, які уникають вживання слова «Трійця». Але у той же час, добре оперують цитатами з Біблії, які по простому пояснюють це питання і відкидають різні варіанти явного викривлення цього питання.

Але наймасовіша форма розуміння цього питання – пояснення через тлумачення Трійці або Триєдиного Бога.

Божественність Ісуса Христа (має природу Бога) визнається у абсолютній більшості євангельських церков. Хоча іноді зустрічаються віруючі і громади, які схильні до невизнання Ісуса Христа Богом або до розуміння, що Отець і Син – це одна сутність.

Завершення особистої молитви часто практикується у ім'я Отця, Сина і Духа Святого, хоча у наявних для нас Бібліях тільки один раз зустрічається таке комплексне формулювання, і то, коли йде мова про хрещення (Євангеліє від Матвія 28:19) [1]. Рідше особисті молитви завершують у ім'я Ісуса Христа або словами вознесення слави Богу. Молитва Ісуса Христа для християн «Отче наш» завершується без заключних слів у чие ім'я. У той же час є ряд цитат, де прохання або молитва висловлюється «в Ім'я Ісуса Христа» [1].

За загальними оцінками, хрещення більшістю євангельських християн здійснюється в ім'я Отця, Сина та Духа Святого відповідно до Євангелія до Матвія 28:19 [1].

Але є чимало євангельських християн, які хрестять в ім'я Ісуса Христа, апелюючи до ряду прикладів водного хрещення у Діях Апостолів. Існують твердження, що в оригіналі слів «в ім'я Отця, Сина та Духа Святого» не існує, але є пізнішою літургічною вставкою. На сьогодні надійного текстологічного або наукового підтвердження цьому немає. Крім ряду прикладів хрещення у «ім'я Ісуса Христа» у Діях Апостолів, аргументом ще є припущення, що у Євангелії від Матвія 28:19 [1] є веління йти і хрестити всі народи, і робити це, занурюючи або погружаючи (буквальне значення грецького слова βαπτίζω, баптизо), або глибинно навчаючи про ім'я Отця, Сина і Духа Святого. Також можна навести аргумент, що у Матвія 28:19 [1] говориться не тільки саме про водне хрещення, а про різні види хрещень або занурень: водне хрещення, хрещення Духом Святим,

вогнем, занурення у вчення про Боже Царство. Подібні подання можна зустріти у Діях 8:12,16-17 та 19:5-6,8 [1], де саме водне хрещення здійснено в ім'я Ісуса Христа.

Нікейський символ віри сприймається всіма євангельськими церквами, але деякі з них не практикують його активне згадування, розуміючи, що це очевидні твердження на основі Біблії. У той же час варто зауважити, що у оригінальному Нікейському символі віри немає слова Трійця або Триєдиний Бог [68].

3.2. Видимі обряди явного фізичного виміру.

Такі обряди та служіння, як водне хрещення, причастя, омиття ніг, помазання олією, проповідь, молитва, покриття голови при молитві жінками, молитва іншими мовами при хрещенні Духом Святим чітко описані у Писанні, а саме, у Новому Завіті. А ось розуміння актуальності цих обрядів у наші часи та форми застосування можуть відрізнитися між напрямками християнства та мати різні тенденції до розвитку чи згасання.

Обряд водного хрещення здебільшого проходить однаково по всіх церквах. Різниця може бути у місці проведення: річка, озеро або басейн. Велика частина євангельських церков вважає обов'язковою умовою – протічна вода. Можна констатувати і поступово ослаблення цієї вимоги у ряді церков. Також може бути різна практика вимови у чие ім'я хрестять – у ім'я Ісуса Христа або у ім'я Отця, Сина і Духа Святого. Особливих тенденцій чи змін не помічається.

У порядку або ході служіння Причастя або Євхаристії особливостей немає серед євангельських християн. Може бути різниця у застосуванні вина або ж соку з винограду без бродіння (Кров Христа). Також може застосовуватися різний порядок і інгредієнти при приготуванні хліба (Тіло Ісуса Христа). Також є різні розуміння реальної присутності Крові та Тіла Христа при Причасті або ж хліб і вино вважається символом (за нашими відомостями більшість християн вважають саме так). Участь можуть брати всі повноправні належні до громади, які прийняли водне хрещення і щодо яких немає зауважень. Частота Причастя

різна у різних євангельських церквах: 1 раз на рік, щоквартально, щомісяця, з або без Причастя після водного хрещення.

За 125 років з 1900 по 2025 років можна прослідкувати взаємно протилежні тенденції у практиці омиття ніг, те, що зробив Ісус Христос своїм учням при Вечері (Причасті) і подав приклад. Одні починають практикувати, переходячи з традиційних церков у євангельські і починають розуміти, що омиття ніг при причасті є необхідним. Інші навпаки поступово відмовляються від цього служіння.

Омиття ніг практикується не всіма церквами, помітні тенденції відмови від омиття ніг. Наприклад, представники УХВС пояснюють, що омиття ніг це приклад служіння, а не релігійна традиція, яка взагалі немає прив'язання до причастя. І висловлюються побоювання, що омиття ніг у найгіршому випадку призводить до заміни Причастя [69].

Також є такі євангельські церкви, які практикують омиття щоразу при Причасті, є також і ті, хто роблять це 1 раз на рік при Причасті, інші Причастя на рік без супроводу омиття ніг.

Проповідь в основному промовляється різними братами церкви, з тенденцією звуження кола проповідників до більш здібних.

Є дві розповсюджені молитви у християн – «Отче наш» і своїми словами. Отче наш вимовляється майже у всіх євангельських християн після молитви своїми словами. Але є і такі, хто спочатку моляться «Отче наш», а потім своїми словами, наприклад, коли починається служіння. «Отче наш» супроводжує майже кожну молитву своїми словами, виняток – коли коротка цільова молитва, проміжкові молитви між першою і останньою на служіннях. Не зустрічалися практики молитви тільки «Отче наш», без супроводу своїми словами.

Молитва вимовляється здебільшого на колінах або стоячи. Молитва сидячи або навіть лежачи у євангельських християн не практикується, за виключенням хвороби або інших обмежуючих обставин. Людина про себе може молитися і у дорозі за кермом або пішком, при роботі.

У кінці завершальної молитви як її продовження також можуть вимовлятися або співатися відповідні заключні цитати з Нового Завіту, такі як «Благодать Господа нашого Ісуса Христа...», «Єдиному Премудрому Богу...».

Безпосередньо перед вживання завжди застосовується коротка молитва (без «Отче наш»), рідше – також і після їди.

Покриття голови при молитві жінками. Є послаблення у цьому питанні. Стають на захист покриття голови.

Хрещення Духом Святим з проявом інших мов та дари Духа Святого, такі як пророцтво, видіння та інші – це швидше за все не обряд, але дар. Але розглянемо і ці прояви, присутні у Новому Завіті, оскільки вони мають зовнішню видимую форму.

Розуміння необхідності прояву інших мов (незнайомих людині) присутнє не у всіх напрямках християнства. Євангельські християни по різному розуміють це питання, і для пояснення призначення інших (незнайомих) мов можуть застосовувати одне з наступних тверджень або їх комбінації:

- такий прояв був тільки у часи перших християн;
- були призначені для проповідування;
- інші (незнайомі) мови були як прояв чуда, коли гості-іноземці почули свої рідні мови (у місцях проживання) від перших християн, які цих мов не знали;
- інші мови дані для спілкування з Богом (як особлива молитва на духовному рівні);
- інші мови дані як знамено при отриманні Святого Духа;
- інші мови дані для настанови церкви, коли також присутня і інша людина з даром тлумачення, як перекладач – тоді інші мови слугують як пророцтво (1-ше Коринфянам 14:28) [1].

Дари Духа Святого, такі як пророцтво, видіння та інші, також по різному практикується і пояснюється серед євангельських християн.

Здебільшого різні напрямки євангельського християнства тримаються певного сталого розуміння у питаннях отримання Духа Святого, Його дарів і

проявів. Іноді це дуже категоричне бачення, а іноді у церкві відсутні такі дари, але сприймаються і інших практики, якщо у Біблії є відповідні приклади і пояснення. Але відомі приклади з періоду 1900-2025 рр., коли євангельські християни змінювали свою думку чи в одну, чи у іншу сторону у цих питаннях.

Вагоме місце в обрядовій практиці євангельських християн займають свята та супроводжуючі їх обряди. Відомо, що у Новому Завіті не встановлено жодного християнського свята (спеціального дня року). Всі свята християнства започатковані пізніше (часто набагато пізніше), мають свою причину виникнення, аргументацію дати, історію. Багато свят були встановлені на місце язичницьких свят. Навіть при аргументуванні святкування дня тижня неділі на честь воскресіння Ісуса Христа використовують певні аргументи і події з Нового Завіту, але немає жодного догматичного твердження по вченню Ісуса Христа або Апостолів про встановлення неділі, як святкового дня тижня або зміщення святкування суботи на неділю.

Застосування пізніших свят, які виникли у християнстві після біблійного періоду, серед євангельських християн значиться від повного ігнорування до активного застосування. Але якщо свята і практикуються, то це здебільшого тематичні свята, а не обрядові. Відповідно до назви свята підбираються теми проповідей, молитви, пісні, вірші, сценки.

Цікавим є більш глибоке дослідження тематичного святкування серед євангельських християн. Чи таке святкування призводить до певного позитивного ефекту? Чи, навпаки, відволікає від суті, оскільки зміщується увага на традицію, повторюваність тематики, а фактично євангельські християни мали б про ці теми говорити весь рік, кожен день або кожне служіння, а практикувати точно кожного дня. Тим більше що перші християни не практикували таких свят. Всі послання та служіння з Нового Завіту були присвячені різним темам і глибокому дослідженню вчення, немає жодних відомостей про святкування певних християнських свят. Навіть якщо взяти сто років тому, то суттєва частина євангельських християн відмовлялися від свят, які присутні у традиційних церквах.

Також стають помітнішими тенденції включення до свята символів і прикрас: буквальна презентація місця народження Христа, фрукти і овочі на день подяки тощо. Додаються і сценки, часто із спеціальним одяганням. Гіпотетично за століття це може призвести до поступового наповнення символами і обрядами, які не є природними для євангельських християн, аж до досягнення певного явного рівня обрядовості традиційних християн (православних, католиків та греко-католиків).

Спеціальний церковний одяг, кадило, престол, ікони, хрест та хресне знамено, поклоніння та молитва перед хрестом, іконами, скульптурними зображеннями – це те, від чого відмовилися євангельські християни і що не практикується.

Єдине, що може бути більш розповсюджене – це хрест, який зображується, як символ на Бібліях і домах молитви, рідко – як елемент пам'ятника або знаку на кладовищі. Але є і християни, які повністю відмовляються від застосування символу хреста (явного, видимого), при цьому про хрест часто говорять, часто згадують жертву Ісуса Христа за людей, принесену на хресті. Хоча деякі з таких християн допускають зображення хреста на малюнках дитячих Біблій та не бачать чогось грішного, коли хрест є на обкладинці Біблії або Євангелії (Нового Завіту), просто вважають його не потрібним на обкладинці або на рівні зображення (без поклоніння).

Знак рибки – був період у 90-х роках в Україні, що почав активно застосовуватися, потім ні. Особливого відношення та застосування не спостерігається. Рідко зустрічаються активні прибічники для ідентифікації протестантів, євангельських християн або взагалі християн або категоричні критики із-за асоціації рибки з іншими нецерковними або гріховними рухами місцевого, а можливо і світового масштабу.

3.3. Нехристиянські обряди і практики.

Язичницькі свята явно не сприймаються серед євангельських християн, не практикуються, навіть уникають речей і їжі, присвячених якимось язичницьким

ритуалам, якщо про це явно повідомлено (1-ше Коринфянам 10:28) [1]. Виключення – захоплення молоді за рахунок впливу друзів поза церквою та інформаційних засобів. Приклад язичницьких свят і обрядів, які почали проникати між євангельську християнську молодь: хелловін, новорічна ялинка, червоні ниточки на руках тощо. Також деякі євангельські християни підозріло відносяться до деяких обрядів, які практикуються на день народження: запалювання і задування свічок, подарунки від друзів тощо.

До світських свят, таких як 8 березня, дні мами, тата, сміху, закоханих тощо. євангельські християни відносяться дуже по різному. Але у церковних служіннях у загальному дуже мало згадуються, хіба що деякими позитивними тематичними вставками або критикою гріховної сторони свят.

Національні або державні свята та гасла у євангельських церквах мало практикуються. Більш помітні національні елементи у великих євангельських об'єднаннях п'ятидесятників та баптистів державного рівня. З 2022 року у зв'язку із війною, активізувалися національні почуття християн, що призвело до поживалення національних і державних ідей, розмов і практик під час церковних служінь. З однієї сторони такі процеси є зрозумілими, бо держава, як інституція, почала сприйматися, як велика національна спільнота згуртованих людей, які тепер у стражданнях, пораненнях, смертях і горі. Втрачені, зруйновані і пошкоджені будинки, матеріальні негаразди, родинні розставання та інші проблеми активізували соціальну активність. І євангельські християни досить активно долучилися до допомоги постраждалим від війни, приймали та приймають переселенців, беруть участь у різних волонтерських і соціальних проєктах. Але якщо говорити про національні свята і гасла на служіннях євангельських церков, то є небезпека відволікання від духовних питань на голосні національні гасла та втрати сутності церкви – плекати добро, праведність, моральні цінності, піднімати рівень життєвої відповідальності, і все це в інтересах держави. Євангельські церкви активно моляться за нашу країну і беруть активну участь у соціальних проєктах, іноді навіть переймаючи деякі ініціативи, що частково знімає з держави економічне і організаційне

навантаження. І це особливо було помітно на початку і у перші роки повномасштабної війни проти України з 24 лютого 2022 року, коли великий потік переселенців направлялися з прифронтових зон. Але тут мова не тільки про наслідки війни, а і щодо загальний соціальних потреб: турботи про малозахищені верстви населення та національні меншини, реабілітації при різних залежностей, зміцнення сімейних цінностей тощо.

У результаті особистих спостережень, опитування та спілкування, серед євангельських християн помічено процеси додання обрядів і традицій юдаїзму та кабали. Відбувається переплітання християнських ідей з обрядами юдаїзму. Юдаїзм розвинувся у особливу форму з доданням великих нашарувань тлумачень і обрядів саме після приходу Ісуса Христа, оскільки незадовго храм був зруйнований, а Ізраїль був під окупацією тисячоліттями, порушився порядок служінь юдеїв згідно Старого Завіту. Особливо помітні ці процеси серед християн, які дотримуються суботи і відмови від нечистої їжі згідно Біблії, оскільки ці два питання відкривають шлях для подальшого схилення таких християн в юдаїзм. Також і містичні елементи кабали починають практикувати деякі християни, хоча це дуже рідке явище. Але у цілому євангельські християни виявляють супротив до ідей юдаїзму та кабали, пропагують благодать у Ісусі Христі. Дуже рідко, але є приклади, коли християни захопилися такими ідеями, але потім відмовилися від них після роздумів, дискусій і дослідження Біблії.

Приклад пропагування ідей юдаїзму і досягнуті результати серед бувших християн можна побачити на відео спільнот Бней Ноах у Закарпатті [70].

Євангельські християни в основному категорично відкидають обряди Старого Завіту Біблії, але водночас визнають актуальність питань праведності, моралі та осуду гріха, які були підняті ще від творіння, а пізніше, приблизно через 2500 років від творіння, закріплені законом Мойсея. У проповідях і повчальній практиці використовуються цитати і приклади з Старого Завіту з поясненням їх суті з позиції Нового Завіту та благодаті в Ісусі Христі, коли це потрібно для ясності. Шлях до прощення і виправдання тільки через Ісуса Христа і Його велику Жертву, а не через якісь обрядові дії із закону Мойсея та Старого Завіту.

Водночас є конкретні приклади як особистого характеру, так і цілих спільнот, які вирішили практикувати свята Старого Завіту, певні обряди і символи, які пов'язані з Біблійним періодом до Христа або навіть з обрядами юдаїзму (а іноді і кабали). Автор знає церкви та особистості на території України так і поза її межами, які почали такі практики, при чому походять з різних напрямків або течій євангельських християн.

Менш відомі випадки – після дотримання свят і обрядів Старого Завіту, християни через певний час відмовлялися від цього і наvertsалися до більш новозавітного розуміння спасіння через благодать і подальше освячення.

І знову ж, ці процеси особливо помітні серед християн, які дотримуються суботи і відмови від нечистої їжі згідно Біблії, оскільки ці два питання відкривають для відповідних діячів шлях до подальшого схилення таких християн в обряди Старого Завіту, рахуючи, що ці питання суто до юдеїв мають відношення. Хоча такі християни здебільшого питання суботи і щоденної їжі відносять ще до часів творіння і чітко відокремлюють їх від закону Мойсея і започаткування Ізраїлю, як окремої народності та держави.

Більшість євангельських християн виділяють неділю, як день для Бога і духовності. Хоча у них це не має таких строгих правил як у дотриманні суботи у Біблійні часи. У цей день можуть проходити два церковні служіння, основне денне і додаткове вечірнє, але людина може і працювати, особливо, коли це робота по графіку.

Аргументується дотримання неділі воскресінням Ісуса Христа та іншими прикладами з Нового Завіту, коли у цей день (відповідно до Біблії – 1-й день тижня) християни мали якусь подію [71]. Але ми не бачимо систематичності таких подій. Тим більше не зустрічається веління Христа чи Апостолів дотримуватися такого дня або навіть натяку про особливий статус такого дня.

Щодо присвячення неділі воскресінню Ісуса Христа – такого веління немає у Біблії чи навіть натяку практики. Єдине, що велів Ісус Христос велів робити у спомин про Нього – Причастя, яке він здійснив разом з омиттям ніг Своїм учням. Цим Він дав приклад і нам.

А єдина систематична дія, яку можна зустріти у Новому Завіті щодо неділі – відкладання пожертв віруючими Коринфу перший день тижня: «Першого дня тижня нехай кожний із вас відкладає в себе, зберігаючи те, що може дати, аби не збирати тоді, коли прийду» (1-ше Коринфянам 16:2) [1]. Але там застосовано слово «в себе», що взагалі не говорить про служіння, спільну дію всіх чи особливий статус 1-го дня тижня, але навпаки говорить про звільнення суботи від цієї справи з пожертвами і вирішення цього питання по завершенню суботи і попереднього тижня.

Здебільшого питанням щоденної їжі серед євангельських християн не приділяється особлива увага, за винятком питань уникнення явного вживання крові і кров'яних продуктів.

У той же час суттєво менша кількість євангельських християн дотримуються суботи. Тут здебільшого більш чітко дотримуються повного присвячення дня Богу і духовному збагаченню. У цей день не йдуть на роботу, не вирішують особисті справи, за винятком критично важливого для життя і здоров'я, те що ніяк не можна відкласти. Відлік суботи у абсолютній більшості таких християн починається від заходу сонця у кінці п'ятниці і до заходу сонця у кінці суботи.

Такі християни дотримуються також і питання чистоти щоденної їжі, а саме невживання визначених Творцем тварин, як нечистих, невживання крові, удавленини та мертвечини.

На протязі 1900-2025 рр. відомі ряд прикладів переходу євангельських християн на дотримання суботи і чистоти їжі, при чому із збереженням чіткого відношення до виправдання благодаттю, а не законом Мойсея і обрядами з нього, що з'явилося набагато пізніше встановлення суботи і питання чистоти їжі. Зворотні переходи менш відомі.

У якості зовсім свіжого прикладу свідчення прийняття суботи, як актуального особливого і святого дня євангельськими християнами, можна навести досить чіткі твердження і аргументи Чарлі Кірка у поточному 2025 році [72].

Також існують євангельські християни, які дотримуються суботи, але не дотримуються чистоти їжі.

3.4. Супровід служінь і обрядів, використання цифрових технологій та зовнішній вигляд віруючих.

Спів присутній у всіх євангельських церквах. Щодо музики і мелодій євангельські християни розподіляються між більш консервативними та з вільнішим відношенням:

- Дуже рідко зустрічаються християни, які повністю відмовляються від музичних інструментів.
- Далі йдуть консервативні християни різних напрямків, які використовують тільки визначений набір «живих» (неелектричних) інструментів, але таких, які забезпечують скромність звучання і мелодій.
- За ними йдуть християни, які використовують синтезатори (клавішні інструменти, які відтворюють звуки живих інструментів).
- І на кінець можна навести практику застосування барабанів та барабанних установок, електрогітар, басгітар, а також світломузики для супровідного ефекту.

Щодо мелодій і відповідного цільового застосування різних музичних інструментів можна помітити два основні відношення:

- Допускаються тільки спокійні мелодії або навіть емоційні, але які співзвучні із змістом і категорично не виводять людей у «транс».
- І є практики застосування мелодій і музичних інструментів, які доводять людей до трансу, ейфорії або неконтрольованого стану.

У багатьох євангельських церквах сучасності молодь тяжіє до харизматичного проведення часу. У той же час є харизматичні церкви, які відмовляються від емоційної наповненості і стають більш консервативними та наближеними до класичних євангельських церков. Поширення практики харизматичності спостерігається і у проповідях, коли переважає вплив на

емоційний стан людини, ніж розраховується на зацікавлене і уважне сприйняття текстів Біблії і роздумів над ними.

Як взяти до прикладу ромське населення, то з однієї сторони маємо емоційність і харизма цього народу, їх тягіння до веселого проведення часу відображається і на житті новонавернених серед них. З іншої сторони євангельські церкви мали б звертати увагу на якісну сторону життя ромського населення. Підходи у цих питаннях залежать від конфесійної направленості християн: ромські церкви консервативних баптистів примітні своїм спокоєм і фокусуванням на суті християнства, харизматичні церкви застосовують більш емоційні служіння серед ромів.

У той же час серед харизматичних церков є роми, які скаржаться на відсутність активних якісних змін у церквах. Одна з представниць таких організацій, Елеонора Кулчар, поділилася переживаннями про переважання на служіннях емоційних вигуків і молитовних висловів, а потрібно більше впорядкованості життя, звільнення від гріхів і залежностей, підвищення освіченості, турботи про сім'ю, наповнене життя добрими справами, перехід на цивілізовані способи здобуття хліба і іншого необхідного.

Спостерігається поступове додання пишності молитовним домам і відхід від скромності. Це помітно і по невиправданій величині будівель, і по доданню незвичних архітектурних частин, як купола, колони, мармур. Також це помітно по підходах до інтер'єрних і екстер'єрних рішень: дорогі орнаменти, штори, стільці, особлива сцена, підсвітка.

Але у той же час багато церков дотримуються практичності у архітектурних рішеннях і мінімалістичного підходу у стилях, що свідчить про бажання зберігати євангельську суть віри і життя церкви, беручи приклад із життя Христа, Апостолів і перших християн.

Щодо пишності служінь, то це здебільшого виразно помітно при тематичних служіннях і святах: день подяки, народження Ісуса Христа, Пасха, день Біблії, весілля і навіть похорон – сцена, будівля, християни можуть бути незвично, а іноді і дуже пишно прикрашені відповідно до події, які відзначають.

Але чи не такий же самий шлях пройшли за століття і тисячоліття і традиційні церкви? Це питання є цікавим, для короткострокового заміру тенденцій у євангельських церквах і можливого прогнозування результату таких змін у довгостроковій перспективі.

Питання зовнішнього вигляду, прикрас і збагачення християн особистого рівня цікаве не тільки зі сторони дослідження норм, правил і практики, а і для визначення зв'язку з обрядовістю. Можна припустити, що загальна консервативність певної спільноти (не для фарисейської показовості, а справжня) у зовнішньому вигляді, прикрасах і направлення потенційного збагачення на сімейні цінності і добрі справи співзвучне з стриманістю і у церковній обрядовості – скромність і дотримання чисто євангельських підходів. І навпаки, чим у певній спільноті більша схильність до світських практик, «свобода» або вседозволеність у зовнішньому вигляді, прикрасах та нездоровому егоїстичному особистому збагаченні, тим спільнота «обростає» пишністю та різними обрядами і традиціями не за Євангелієм. І така гіпотеза має підтвердження на практиці, але потребує більш детального і змістовного дослідження.

Є євангельські спільноти, які дотримуються консервативних поглядів щодо зовнішнього вигляду вірян на служіннях та у побуті. Норми щодо жінок стосуються обов'язку носити спідниці, не фарбувати волосся, нігті, уникати пишних зачісок, залишати волосся довгим, не змінювати вигляд шкіри; ходити у скромному одязі, покривати голову на молитвах і служіннях, а у деяких спільнотах і у повсякденному житті, не носити ювелірні та інші прикраси (у тому числі різного роду кільця, каблучки, ланцюжки, обручальні і заручальні кільця і каблучки). Норми щодо чоловіків полягають у обов'язку носити скромний одяг, уникати особливі зачіски, не змінювати колір волосся і шкіри, мати скромну коротку (але не занадто коротку) стрижку, уникати модних вус і борідок, не носити ювелірні та інші прикраси (у тому числі різного роду кільця, каблучки, ланцюжки, обручальні і заручальні кільця і каблучки). Допускаються тільки ті дії, які забезпечують охайність, без зміни загального вигляду і кольору, який людям надав Творець при створенні людини і заклав, як природні зміни (сивина,

лисина тощо). Такі християни дотримуються тих порад і правил щодо питань свого зовнішнього вигляду, які подаються у Новому Завіті Біблії.

Такі християни здебільшого не мають ознак збагачення, а здобути матеріальні блага реалізують на забезпечення здебільшого багатодітних сімей, направляють на соціальні проекти і інші добрі справи, на підтримку спільних церковних справ.

Такі підходи до зовнішнього вигляду і збагачення є природними для деяких напрямків євангельського християнства, підтримуються на рівні вчення церкви і сімейних норм. Звичайно, у таких практиках можуть бути прояви лицемірства або фарисейства, спротив молоді і дорослих, штучне дотримання без внутрішнього розуміння, але такі крайні прояви втрачають зміст, не сприймаються і менше практикуються, коли ведеться здорова наука, а ще і заснована на Біблії.

Наведемо цитату, яка підтверджує Біблійну основу таких питань: «Так само й жінки хай одягаються скромно, із соромливістю та розсудливістю, хай прикрашають себе не заплітанням волосся, не золотом, не перлами, не коштовним вбранням, а добрими ділами, як це й належить жінкам, котрі присвятили себе побожності» (Перше послання до Тимофія 2:9-10) [1]. Щодо збагачення добрими справами і небесними скарбами, а не накопичення земними благами дається наступна порада «Багатим нинішнього часу нагадуй, аби не носилися високо й не покладали надії на непевне багатство, але на Бога, Який нам усе дає щедро, для насолоди, щоб ми чинили добро, збагачувалися в добрих ділах, були щедрими, радо ділилися, збираючи собі скарб, – добру основу на майбутнє, – аби досягнути справжнє життя» (Перше послання до Тимофія 6:17-19) [1].

Можливі деякі тимчасові виключення щодо форми одягу на роботі, але такі форми мають справді винятковий характер і особливу потребу без втрати прилюдної скромності, наприклад, коли жінки працюють на будівельних роботах і змушені переміщатися на висоті.

Вище наведено найбільш консервативний підхід до зовнішнього вигляду, і він застосовується як на служіннях, так і у побуті, і на роботі. Але у різних напрямках євангельських християн різний рівень дотримання різних пунктів таких норм відповідно до вчення церкви, рівня акцентування уваги та особистого відношення кожного.

Також у питаннях зовнішнього вигляду можна помітити у основному тенденції тільки на ослаблення. Хоча відомі випадки, коли церкви після явної проблеми «нездорових перегонів» у різних способах зміни зовнішнього вигляду молоддю і старшими, обговорили ці питання і домовилися одночасно і разом повернутися до більш консервативних норм у цих питаннях, що було вдало і помітно реалізовано.

Цифрові технології у загальному особливо не змінили суть духовної практики євангельських християн, але надали додаткові можливості і спростили забезпечення ходу служіння і особистих духовних практик. У той же час, використання цифрових технологій у духовній практиці вірян мають як переваги, так і ризики.

До переваг можна віднести:

- додаткові можливості для спілкування, доступності записів, проведення онлайн зустрічей, обговорень та обміну думками;
- на реальних служіннях стало можливим висвічувати тексти з Біблії, тексти пісень, іноді показ презентацій, фото та інших матеріалів;
- швидка і зручна доступність цифрової версії Біблії, пошуку цитат з неї, словників, пояснень;
- швидка і зручна доступність текстів пісень;
- ІІІ може допомогти отримати швидко і структуровану інформацію на духовну тематику.

До ризиків можна віднести:

- уникнення реальної участі і пропуски служінь із можливою заміною на онлайн перегляд (повністю або частково);
- втрата реальних соціальних духовних зв'язків;

- відволікання на гаджети і соціальні мережі під час служінь;
- втрата живого інтересу до духовної практики із-за переповненості мережі записами і спілкуваннями;
- втрата глибинного аналізу інформації;
- відхід від справжнього життя церкви;
- сильне зменшення особистого дослідження Біблії із-за легкого знаходження різних тлумачень і відповідей у мережі Інтернет (як статичної інформації, так і за допомогою ШІ).

Серед євангельських християн застосовуються різні цифрові платформи і засоби. Найбільше застосовується YouTube. Але також і різні соціальні мережі (Facebook, X (Twitter), Instagram) та месенджери, групи та канали на них (Viber, Telegram, WhatsApp).

Якщо говорити про альтернативу звичним спільнотам і служінням – онлайн спільноти, – то вони можуть бути 2-х типів:

- постійні – з визначеним порядком діяльності та чіткою участю чи реєстрацією учасників;
- і динамічні – тематичні, тимчасові або постійні, але з вільною участю;

Онлайн релігійні спільноти можуть виникати, а учасники доєднуватися до них по різних причинах:

- відсутність відповідної спільноти поруч у місці проживання;
- доповнення духовних потреб онлайн, із-за доступності за рахунок інтернету;
- пошук способів проведення вільного часу;
- пошук нових духовних практик, тлумачень питань;
- пошук чогось незвичного, харизми, нових проповідників і лідерів;
- легше і менш відповідальне спілкування дистанційно, ніж реальне;
- небажання витратити час та сили на відвідування місцевих церков;
- потреба певний час розібратися у питаннях віровчення, небажання поспіхом доєднуватися до відповідної реальної спільноти.

Звичайні (вживу, офлайн) релігійні спільноти мають велику перевагу – живе спілкування. Звичайно, це потребує більшої відповідальності, самопожертви, налагодження взаємовідносин. Потрібно над собою працювати, виховувати себе. Але це і є певна частина духовної практики, як сказав Ісус Христос: «Сіль – добра річ; якщо ж сіль стане несолоною, то чим посолите її? Майте сіль у собі та зберігайте мир між собою» (Мр.9:50) та «З того дізнаються всі, що ви – Мої учні, коли любов матимете між собою» (Євангеліє від Івана 13:35) [1].

Хоча відомі застосування ШІ і у ролі проповідника [73], в основному він використовується євангельськими християнами, здебільшого молоддю, для духовних цілей, як швидкий Біблійний довідник, для пошуку цитат з Біблії та відомостей по догматичних розуміннях різних напрямків християнства. А також і загальної інформації, яка буде корисна для кращого розуміння і дослідження Біблійних, історичних та інших відомостей.

Викликають занепокоєння використання ШІ для формування детального плану і тексту проповіді молодими проповідниками, що впливає негативно як на живу інтелектуальність самої проповідь, так і проповідника, який за рахунок підготовки до проповіді міг би розвиватися, готуючись та проводячи тематичні дослідження Біблії. У певному розумінні подібні зловживання можна прирівняти до виголошення тексту чужої проповіді, свого роду «духовний плагіат», але тепер через «посередника» ШІ, який свою «творчість» засновує на існуючих раніше проповідях.

3.5. Соціальна активність та залученість до служінь віруючих.

Питання соціальної активності і залученості віруючих розглядається як важливий чинник, який впливає на тенденції обрядовості євангельських християн. Згідно з Євангелієм та Новим Заповітом є чіткий невеликий набір обрядів, які застосовуються у житті церкви, який не потребує особливих витрат ресурсів. І як вільний час і сили будуть витрачені для якихось спільних проєктів, до яких природньо тяжіє будь-яка спільнота, це визначає і тенденції в обрядовості

також. Тому що можна додавати і розвивати нові обряди, традиції, можна просто марнувати час, а можна розвивати соціальні проекти.

У загальному, євангельські християни проявляють активність у турботі про своїх рідних та сім'ї, у добрих справах, соціальних проектах, у церковних служіннях і турботі про молитовні доми, у благовісті (євангелізації), відвідуванні лікарень та в'язниць з духовною підтримкою (медичному та пенітенціарному капеланстві), волонтерстві. У ряді церков проводяться літні християнські та християнсько-оздоровчі лагери. Із здобуттям незалежності настала свобода совісті і євангельські християни почали активно реалізовувати різні духовно-соціальних активності.

Було б добре, щоб різні християнські громади ще більше активізували соціальну діяльність. Але для цього потрібні людські ресурси, самопожертва та матеріальні витрати. Більшість євангельських християн є багатодітними – турбота про дітей, їх забезпечення необхідними матеріальними благами та духовна турбота теж забирає часу, уваги, сил. Хоча з іншої сторони, лунають думки серед сімейних християн, що залучення батьків і дітей до духовної і соціальної праці теж допомагає у духовному їх розвитку, є елементом виховної роботи з дітьми.

Наприклад, євангельські християни баптисти (нереєстровані, МСЦ ЕХБ) мають ряд соціальних проектів серед незахищених верств населення та національних меншин (особливо ромів).

Наведемо приклад проекту, який є типовим для багатьох реабілітаційних центрів, які функціонують як в Україні, так і поза її межами, і організовані, зокрема, євангельськими християнами. За останні 2 десятиліття кількість таких центрів суттєво збільшилася. Але їх недостатньо, є нагальна потреба у додаткових центрах у різних локаціях та різного рівня допомоги і спеціалізації. Опис наступного прикладу проекту показує як ту функцію, яку виконували центри дотепер, а також яка потреба в них і у подальшому. Чи залишиться місце для «зайвої» обрядової активності у залучених до такого реабілітаційного центру?

Проект «Реабілітаційний центр для залежних та перебуваючих у скрутних обставинах людей».

Актуальність. Багато є людей, які у залежностях по різних причинах і обставинах, які склалися. Коли вони мають бажання «відчепитися» і від алкоголю, і від людей, які на них можуть негативно впливати, не можуть знайти вихід там де проживають.

Мета. Такі реабілітаційні центри дають можливість у спокійних і базових умовах, серед тверезих людей, змінити обставини і отримати шанс на нове життя. Духовна підтримка, осмислення гріховності, надія на Бога через Ісуса Христа, спілкування можуть дати можливість оновитися.

Завдання:

1. Зміна обставин залежних та інших людей.
2. Надання умов для спокійного життя.
3. Підтримка у боротьбі із залежностями.

Учасники:

1. Як мінімум 1 людина відповідальна.
2. 2-3 людини для підтримки, або більше, у залежності від розмірності центру.
3. Церкви, старші і молодь, які будуть навідувати центр і організовувати служіння і підтримку людей.

Тривалість: Постійно.

Детальний план.

1. Знайти відповідальну людину або групу людей, які зможуть жити або чергувати у такому центрі.
2. Знайти будинок, бажано у малому селі і далеко від магазинів, оскільки практика показує, що залежні починають шукати різні можливі і приховані шляхи до відшукування алкоголю чи наркотичних засобів.
3. Знайти людей, які на початкових етапах готові підтримувати центр.
4. Виробити концепцію і правила перебування у центрі підопічних.

5. Підключення медичних працівників, спеціалістів по залежностям і іншим потребам.

6. Пошук шляхів покриття матеріальних потреб для базової підтримки центру від церков, небайдужих до справи тощо. Це оплата комунальних послуг, засобів гігієни, продуктів харчування тощо.

7. Започаткувати підсобне господарство для зайнятості підопічних центру і підтримки забезпечення город, сад, домашня худоба.

8. Контакт з владою, для консультування і підтримки необхідного рівня гігієнічних, санітарних та інших умов.

Наведений вище проєкт реабілітаційного центру показує, скільки різних питань потрібно вирішувати для його організації, скільки віруючих можуть реалізувати свої здібності, знання, наявний час, щоб послужити. І тоді додання небіблійних обрядів стає нікчемним, беззмістовним. Немає на це часу, стає зрозумілою справжня місія церкви.

Помітні тенденції розділення церков на активних і неактивних учасників, активних виступаючих і слухачів. Це може призвести до тієї ж класифікації, що і у традиційних церквах, коли є «духовенство», клір, а є прихожани, віряни.

Спеціальна Біблійна або духовна освіта (богослов'я) практикується у різних напрямках євангельського християнства, але не у всіх. Здебільшого спеціальні освітні проєкти є у великих зареєстрованих об'єднаннях національного рівня. Така освіта має певні практичні цілі щодо покращення обізнаності майбутніх служителів церкви та трудівників у різних сферах, а також надання додаткових знань щодо вчення церкви, практики євангелізації та служіння церкві.

Цікавим є питання впливу такої освіти на розвиток обрядовості церкви, оскільки централізована освіта може спотворити принцип «тільки Писання», виступаючи у ролі додаткового джерела сталої інформації, яка може явно чи неявно відводити від Писання і обмежувати принцип особистого і на рівні місцевої громади дослідження Писання.

А як змінювався вплив спеціальної богословської освіти на хід служінь і обрядовість? Є небезпека відходу від можливості проповідувати і вести служіння будь-якому чоловікові, члену церкви, до якого немає особливих зауважень, але він не може взяти таке служіння тільки тому, що не має диплому. А звільнення від такого підходу домагалися ще набагато раніше за Реформацію. Наприклад, близько 1140 р. Петро (П'єр) Вальдо та вальденси вважали, що право проповідувати є у всіх, хто живе праведним життям, а не тільки в окремих людей. Це вони підтверджували на своїй практиці [64].

Також можливе зневажання тими віруючих, які не мають спеціальної духовної освіти або тематичних сертифікатів, і це підтверджується практикою. Тому що відомі факти, коли деякі радіють і вихваляються отриманими сертифікатами або дипломами, підкреслюючи своє переважаюче духовне становище, а інші не сприймають такого, оскільки вважають це буденною і дуже важливою справою кожного віруючого і церкви – досліджувати Писання і застосовувати знання на практиці.

Тобто, це пряма функція церкви – навчати різним питанням, готувати майбутніх служителів, які б не хизувалися дипломами, а справді були активними і застосовували особисті якості, вміння, практику. А особливі знання можна передати всій церкві для опанування, така інформація не є прихованою, і з неї не потрібно робити сенсацію.

Ще одним питанням, яке потребує додаткового дослідження – про позитивний або негативний вплив перебування служителів на стабільному матеріальному забезпеченні (зарплатні). Які переваги такого підходу? Чи це дає загальний позитивний результат? Чи це не впливає на якісний показник церков і на поділ віруючих на «духовенство» і «прихожан»? Який підхід у цьому питанні виправданий, а який ні?

У рамках поточного дослідження особливо цікавить, коли спеціальна Біблійна освіта та оплата служителів може справді якісно зміцнити євангельське християнство із-за їх конкретної залученості з освітньою і матеріальною підтримкою, а коли навпаки, може мати руйнівну дію у довготривалій

перспективі та призводити до загальної «деградації» спільнот. Піднята вище тематика є тільки частково досліджена і потребує додаткового вивчення, зокрема, збору думок представників різних євангельських церков та даних практичного результату різних підходів.

Висновки до розділу 3.

Нами проаналізовано тенденції змін обрядово-соціальної активності євангельських християн та висловлено припущення щодо причин змін у обрядовості. Можна зробити висновок, що з обрядовістю євангельських християн відбуваються взаємно-протилежні зміни: помітне як додання нових чи існуючих небіблійних традицій та обрядів, так і відмова від них. Причини додання нової обрядовості можуть бути різні: як внутрішні процеси всередині церкви, так і вплив обрядів, які практикують інші поза церквою.

До практики неєвангельських обрядів можна провести аналогію умовної «школи», де діти взяли собі за звичку замість виконання класної і домашньої роботи приносити вчителям подарунки. І, уявімо, що і вчителям це подобається, і учням теж. Всім простіше і легше, але здобуття знань і навичок не відбувається. Але така подарункова корумпована школа, як би комфортно в ній не почувалися всі учасники, скоро ймовірно закриється. Щось подібне із обрядами. Замість того, щоб виконувати те, чого очікує людей Бог, ми виконуємо обряди для імітування духовної активності, а насправді ми реалізуємо своє бажане проведення часу. Людина прагне до цікавого проведення часу, але якщо навіть до маленьких дітей вимога вчитися, то від духовно зрілих очікується духовний результат, а не фіктивний обрядовий заміник. 2000 років тому так захопилися розвитком обрядовості і доданням людських обрядів і правил, що пропустили прихід Ісуса Христа.

Вчення Ісуса Христа містить ініційовані Богом способи проведення часу і досягнення внутрішнього спокою і духовної радості, а також різні способи цікавою і результативною активності.

ВИСНОВКИ

У даній роботі досліджено суть, практику та зміни обрядовості українських та зарубіжних євангельських християн у період ХХ – перша чверть ХХІ ст. Ми отримали наступні результати роботи.

1. Проаналізовано історіографічну та джерельну базу дослідження, яке є репрезентативною.

2. Описано базові характеристики поняття «обряд» та підтверджено їх актуальність.

3. Комплексно і ґрунтовно досліджено обрядову систему євангельських християн.

4. Дослідженням охоплено більше п'ятнадцяти різних напрямків християнства, більшість з них особисто відвідано автором у десяти областях України та сімох інших країнах.

5. Вивчено та зафіксовано поточний стан та тенденції обрядовості євангельських християн. Досліджено стан і зміни обрядовості на протязі останніх 125 років, причини та аргументацію таких змін, фактори, які впливають на збільшення або зменшення небіблійної обрядовості.

6. Вивчено взаємозв'язки між різними напрямками євангельських християн.

7. Виявлено, що євангельські християни позиціонують своє віровчення, як найбільш наближене до Євангелії, Нового Завіту і Біблії у цілому без додаткових основ.

8. Також виявлено, що євангельські християни часто аргументують свою особливість загальним протиставлянням тим напрямкам християнства, у яких переважають традиції. Цього недостатньо, оскільки різниця завжди знайдеться. Можна заспокоїти себе виправданням, що євангельське християнство дуже відрізняється в питаннях обрядовості від традиційних церков. А можна побачити різницю з обрядовістю євангельських часів, та прискіпливіше оцінити, як

малими змінами і поступово євангельське християнство відходить від початково заявлених положень.

9. Помічено тенденції до ослаблення принципу особистого і внутрішнього переродження, що також впливає і на щирість віри, а також породжує відхід від Євангелії у питаннях обрядовості. Зокрема це пов'язано із зміною поколінь та досягнення певного матеріального достатку.

10. Зроблено висновок, що у загальному більш помітні тенденції до ослаблення принципу «Тільки Писання» та відходу від слідування тільки Біблії і прикладам Нового Завіту у питаннях обрядовості. Хоча є і протилежні нечасті приклади.

11. Виявлено зовнішній позацерковний вплив на обрядовість зі сторони інших християнських напрямків та світських і державних традицій.

12. Підтверджено на основі Біблії та історії, що у різні часи, навіть 2000 років тому і раніше, існувала проблема відхилення від Божих настанов у людські обряди та дискусії обґрунтованості обрядів.

13. Встановлено історичні відомості про окремих християн і напрямки у період задовго до Реформації, які у своїй практиці відмовлялися від неєвангельської обрядовості суголосно віросповідній практиці сучасним євангелістів.

14. Досліджено дуже чіткі Біблійні основи вчення і обрядовості євангельських християн та відхід від відповідних початково заявлених норм. Наведені далі цитати з Нового Завіту аргументовано підкріплять наш висновок. Апостоли закликали до слідування словам Ісуса Христа: «Якщо хто по-іншому навчає і не дотримується здорових слів Господа нашого Ісуса Христа та благочестивого вчення, той став гордий, нічого не розуміє...» (1-ше Тимофію 6:3,4) [1]. Також: «...З цієї причини викривай їх нещадно, аби ставали здоровими у вірі, не приймаючи ні юдейських небилиць, ні заповідей людей, які відвертаються від істини» (Титу 1:13-14) [1]. Ісус Христос у свою чергу дуже різко засуджував людські постанови, які не у відповідності волі Божої, наводячи слова слова пророка: «Лицеміри, добре пророкував про вас Ісая, кажучи: Цей

народ [наближається до Мене своїми устами], губами шанує Мене, серце ж їхнє далеко від Мене; та даремно поклоняються Мені, навчаючи людських заповідей» (Євангеліє від Матвія 15:7-9) [1].

15. Визначено, що здебільшого євангельські християни декларують позицію виправдання тільки тих обрядів, які справді встановлені у вченні Ісуса Христа, а не додані людьми. Розуміють, що тільки в них закладено Богом корисний обрядовий ефект – поєднання духовного з матеріальним для переосмислення своєї духовності та спонукання до добрих дій. Але на практиці помітний деякий відхід від цих пояснень.

16. Зафіксовано, що періодично у деяких євангельських церквах або у їх представників в різні часи виникало бажання звільнитися від накопичених зайвих, непрактичних та нелогічних обрядів, коли вони не мали підґрунтя у вченні Ісуса Христа і Апостолів.

17. Виявлено випадки, коли явні тенденції у обрядовості церкви призводили до переходу окремих віруючих у іншу церкву або навіть до зміни належності церкви до об'єднання церков.

18. Досліджено причинно-наслідковий зв'язок у еволюційних процесах обрядовості різної направленості, як додання нових обрядів не на основі Нового Завіту, так і навернення до євангельської обрядовості.

19. На прикладі результатів дослідження євангельського християнства автор робить висновок, що небіблійна обрядовість, незалежно від виправдань її введення, у результаті тільки відволікає від суті християнства, призводить до марного витрачання уваги, часу і сил, що можна було б направити на практичні позитивні і цікаві активності, соціальні проекти тощо.

20. Автор дійшов висновку, що обрядовість, яка не підкріплена вченням Ісуса Христа, є формою зволікання або прокрастинації, коли віруюча людина шукає ніби важливий на поверхневий погляд «замінник» того, що насправді потрібно, доцільно і корисно робити. Людина тяжіє до свободи, слідування своїм бажанням і легкого проведення часу. Наведено приклад умовної школи, у якій діти щодня замість навчання приносять подарунки вчителям, всім цікаво, але

результату немає. Бог від людей очікує життя відповідно Його волі, а не «легкі» «замінники» духовності у формі нехристиянських обрядів.

21. Детально досліджено активність ряду церков у різних соціальних сферах, як от організація заходів для дітей, турбота про незахищені верстви населення, волонтерська діяльність та допомога постраждалим від війни військовим та цивільним, підтримка національних меншин, відвідування лікарень і в'язниць з духовною підтримкою тощо.

22. З вивченої практики життя євангельських християн виявлено, що у довгостроковій перспективі кращі результати досягаються, коли увага прикута не до розвитку небіблійної обрядовості, а до якісних особистих змін кожного християнина та його позитивна діяльність, яка так потрібна у нашому мінливому світі. Ті церкви, які щиро залучені до соціальної та іншої активності, демонструють більшу зацікавленість у якісному християнстві та несуть більше позитиву у життя інших людей.

Подальшу роботу по темі доцільно підсилити додатковим історіографічним дослідженням, інтерв'юванням та анкетуванням, що відповідно до початкових планів не було до кінця реалізовано у межах наявного часу і можливостей. Але це компенсовано приділенню більшої уваги глибині емпіричного дослідження обрядовості через вивчення обрядовості різних євангельських церков сучасності шляхом їх відвідування та обговорення з їх представниками історичних змін у обрядовості.

З перспективних напрямків розширення дослідження відмітимо доцільність збільшення хронологічних рамок на весь час існування християнства за кордоном та в Україні. Також доцільно глибше проаналізувати зміни у обрядовості як євангельських християн, так і всього християнства у цілому, причини таких змін та наслідки, до яких вони приводять.

СПИСКИ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біблія. Сучасний переклад 2023. Українське Біблійне Товариство. URL: <https://www.ukrbs.org/bible/CUV/>
2. Звіт про мережу релігійних організацій станом на 1 січня 2022 року. Державна служба України з етнополітики та свободи совісті (ДЕСС). 2022. URL: <https://dessa.gov.ua/statistics-rel/>
3. Актуальні проблеми історичної науки та освіти у дослідженнях молодих учених: збірник матеріалів II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції з міжнародною участю (10 квітня 2025). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2025. С. 496-501. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/37291/1/Akt_problem_ist.pdf#page=496.
4. Рецензія на статтю: Reva Larisa. І знову до Біблії – першооснови в житті, літературі *Studia Ucrainica Varsoviensia*. 2024. т. 12. с. 177–189. «Українське релігієзнавство», №97 / 2025. С. 107. URL: <https://uars.info/index.php/uars/article/view/2362/1975>.
5. Історія релігії в Україні: у 10-ти томах. За ред. проф. А.Колодного. URL: <https://ure-online.info/ir/>
6. Видання відділення Релігієзнавства Інституту філософії Національної Академії наук України та Української асоціації релігієзнавців (УАР). URL: <https://ure-online.info/vydannya/>
7. Бюлетень «Українське релігієзнавство». URL: <https://uars.info/index.php/uars/issue/archive>
8. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наукова думка, 1970–1980. URL: <https://sum11.com.ua/obrjad/> (дата звернення: 30.04.2025 р.).
9. Велика українська енциклопедія. Електронна версія. URL: [https://vue.gov.ua/Ритуалізм_\(за_Р._Мертоном\)](https://vue.gov.ua/Ритуалізм_(за_Р._Мертоном)) (дата звернення: 30.04.2025 р.).
10. Юрій М. Ф. Соціологія культури: Навчальний посібник. Київ: Кондор, 2006. 302 с. URL: <https://library.nusta.edu.ua/depository>

[/Електронні%20книжки/Соціологія%20культури/01.pdf](#)

11. Нівня Г. О. Ритуал як символічна форма соціальної комунікації: дис. на здоб. наук. ступ. к. філос. н. Одеса: ПДПУ, 2010. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/1802/1/Nivnya.pdf> (дата звернення: 30.04.2025 р.).

12. Rappaport R. Ritual, time, and eternity. *Zygon*. 1992. Vol. 27, № 1. С. 5–30. URL: <https://www.zygonjournal.org/article/12413/galley/25203/download/> (дата зверн.: 30.04.2025 р.).

13. Роль ритуалів у житті дитини. *Helpchild.org.ua*. URL: <https://helpchild.org.ua/post/rol-ritual-v-u-zhitt-ditini> (дата звернення: 30.04.2025 р.).

14. Грушевський М. С. Духовна Україна: зб. творів. Київ: Либідь, 1994. 556 с. Пам'ятники історичної думки в Україні. URL: <http://hrushevsky.history.org.ua/item/0008076>

15. Стоян С. П. Культурно-історичні метаморфози символізму в європейському образотворчому мистецтві. Київ: Міленіум, 2014. 358 с. URL: <https://core.ac.uk/reader/286617212>

16. Димид М. Про традицію готувати великодній кошик і освячувати їжу. *Релігія в Україні*. URL: https://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/9559-pro-tradicuyu-gotuvati-velikodnij-koshik-i-osvyachuvati-yizhu.html (дата звернення: 30.04.2025 р.).

17. Митрополит Епіфаній. Воскресіння надії. *Українська правда*. 20 квітня 2025. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2025/04/20/7508228/> (дата звернення: 30.04.2025 р.).

18. Агюлон М., Кюїзенъ Ж. Вільний діалог про нашу ідентичність та громадянство. *Народна творчість та етнографія*. 2006. № 6. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/20147/08-Agulhon.pdf> (дата звернення: 30.04.2025 р.).

19. Чебанюк О. Народний календар у традиційній картині світу українців. *Народна творчість та етнографія*. 2008. № 6. С. 41–45. URL:

<http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/20266/05-Chebaniuk.pdf>

(дата звернення: 30.04.2025 р.).

20. Бойко П. (протоіерей). Розділення свята Втілення Христового на два окремих свята. *Труди Київської Духовної Академії*. 2016. № 16. С. 17–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tkda_2016_16_4 (дата звернення: 30.04.2025 р.).

21. Великодній кошик в християнському розумінні до Пасхи ніякого відношення не має, Михаїл. *Конкурент*. URL: <https://konkurent.ua/publication/135750/velikodniy-koshik-v-hristiyanskomu-rozuminni-do-pashi-niyakogo-vidnoshennya-ne-mae-mihail-video/> (дата звернення: 30.04.2025 р.).

22. Що класти у святковий кошик, як розговлятися, чи можна йти на цвинтар? *Кременчуцький ТелеграфЪ*. URL: <https://www.telegraf.in.ua/kremenchug/10116951-scho-klasti-u-svjatkovij-koshik-jak-rozgovljatisja-chi-mozhna-jti-na-cvintar.html> (дата звернення: 30.04.2025 р.).

23. Яриш О. «Язичницький» Великдень: п'ять цікавих фактів. *Львівський портал*. 06.04.2015. URL: <https://portal.lviv.ua/article/2015/04/06/105238> (дата звернення: 30.04.2025 р.).

24. Том 5. Ранній протестантизм. Пізній протестантизм. Баптизм. За редакцією професора П. Яроцького. *Історія релігії в Україні у 10-ти т. Редколегія: А. Колодний (голова) та ін.* Київ: «Світ знань», 2002. 424с. URL: <https://ure-online.info/iru-5-prot/>

25. Том 6. Пізній протестантизм (п'ятидесятники, адвентисти, свідки Єгови). За редакцією професора П. Яроцького. *Історія релігії в Україні у 10-ти т. Редколегія: А. Колодний (голова) та ін.* Київ: Дрогобич «Коло», 2007. – 632с. URL: <https://ure-online.info/iru-6-pizn-prot/>

26. Палінчак М. В. Професор Микола Палінчак: «Міжконфесійний діалог в Україні є дуже реальним і рано чи пізно обов'язково принесе позитивний результат». *Розмовляв Василь Ільницький. Інформаційно-видавничий центр УжНУ. УжНУ. 09.02.2019.* URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/news/profesor-mykola-palinchak-mizhkonfesijnyj-dialog-v-ukraini-je-duz.htm>

27. Горія Азіміоара. Із темряви до світла. Історія життя колишнього православного священника Теодора Попеску. Ужгород: GBV, Видавництво TIMPANI, 2006. URL: <https://gbv-online.org/book/340/chapter/0>

28. Бородинська Л. Міжконфесійні відносини євангельських християн із представниками традиційних церков. *Історія релігій в Україні: науковий щорічник/ упоряд. О. Киричук, М. Омельчук, І. Орлевич. Львів: Львівський музей історії релігії; видавництво «Логос», 2010. Книга I. С. 187-193.* URL: <http://religio.org.ua/index.php/religio/article/download/1258/1258>

29. Stoll Joseph. “The Drummer’s Wife” and Other Stories from the Martyrs’ Mirror. Aylmer, Ont.: Pathway Publishing Corporation, 1968. 251 pp.

30. Кравчук Б. Євангельські християни та баптисти Київської губернії: особливості віровчень. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Історичні науки.* Вип. 43. С. 90. URL: <http://nv.idgu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/01/Випуск-43..pdf#page=90> (дата звернення: 30.04.2025 р.).

31. Черенков М. Перспективи розвитку євангельського протестантизму в Україні. *Релігія в Україні.* URL: <https://www.religion.in.ua/main/analitica/7940-perspektivi-rozvitku-yevangelskogo-protellantizmu-v-ukrayini.html> (дата звернення: 30.04.2025 р.).

32. Панич О. Інституалізація євангельського протестантизму в Україні (1990-ті–2000-ні роки). *Протестантизм в його історії і сьогоденні (до 500-ліття християнської конфесії).* С. 55–66. URL: <https://uars.info/prints/ur/77/13.pdf> (дата звернення: 30.04.2025 р.).

33. Яремчук С. С. Релігійні практики в сучасному соціумі : інституціональний контекст: монографія. Чернівці: Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, 2020. 400 с. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5980/Yaremchuk.%20Monograph%202020.pdf>

34. Bebbington D. W. Evangelical Trends, 1959-2009. 2009. URL: <https://www.stir.ac.uk/research/hub/file/730592>

35. І. Ч. Роздуми про євангельське... обрядовір'я. *Життя у Христі*. №3, 2002 р. Засновник і видавник: Церква Християн Віри Євангельської м. Мукачево. Відповідальний за друк: Бабій П. Редактор Возіян О. з редколегією. Розділ РОЗДУМ. С. 15-16.

36. УЦХВС Великі Ком'яти [YouTube-канал]. URL: <https://www.youtube.com/@УЦХВСВеликіКом'яти>

37. УЦХВС м. Виноградів [YouTube-канал]. URL: <https://www.youtube.com/@УЦХВСмВиноградів>

38. Рівненське обласне об'єднання УЦХВС [YouTube-канал]. URL: <https://www.youtube.com/@rivnepentecost>

39. Перша Баптистська Церква м. Ужгород [YouTube-канал]. URL: <https://www.youtube.com/channel/UC0RSI6e5mTCB4KZN4bM4EvQ>

40. Виноградівська Баптистська Церква [YouTube-канал]. URL: <https://www.youtube.com/@vbc.church>

41. БОГОСЛУЖІННЯ [YouTube-канал]. URL: <https://www.youtube.com/@RuslanKliuchevskiy>

42. Ужгородська церква МСЦ ЄХБ [YouTube-канал]. URL: <https://www.youtube.com/@mscuzhorod>

43. Олешницька Церква Євангельських Християн [YouTube-канал]. URL: https://www.youtube.com/@oleshnik_YEVANHELSKI

44. Церква «Дім молитви» с. Рокосово [YouTube-канал]. URL: https://www.youtube.com/@Дім_молитви_с.Рокосово

45. Церква Спасителя Христа м.Тернопіль [YouTube-канал]. URL: <https://www.youtube.com/@TernopilChurchOfChrist>

46. Церква Божа [YouTube-канал]. URL: https://www.youtube.com/@cerkva_cbhsd

47. Церква Адвентистів Сьомого Дня в м.Ужгород [YouTube-канал]. URL: <https://www.facebook.com/SDAChurchUzhgorod>

48. SDARM Zakarpatie [YouTube-канал]. URL: <https://www.youtube.com/@ZakSDARM>

49. Церква Християн Суботнього Дня [YouTube-канал]. URL: https://www.youtube.com/@christian.church_only_Bible
50. КЕМО [YouTube-канал]. URL: <https://www.youtube.com/@КЕМОnetwork>
51. КЕМО Ужгород: Єврейська Месіанська Громада [Facebook-сторінка]. URL: <https://www.facebook.com/kjmc.uzhhorod>
52. Церква Живого Бога м. Мукачево [YouTube-канал]. URL: <https://www.youtube.com/@ЦеркваЖивогоБогаМ.Мукачево>
53. Харизматична Євангельська церква України в Києві [YouTube-канал]. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCGdTwGYLQUuWkw-lWpzgOUQ>
54. Ужгородська реформатська церква [Facebook-сторінка]. URL: <https://www.facebook.com/p/Ужгородська-реформатська-церква-100068490587751>
55. Методисти Ужгород [YouTube-канал]. URL: <https://www.youtube.com/@УМС.Uzhhorod>
56. Cirkevní zbor Evanjelickej cirkvi a.v. Michalovce [YouTube-канал]. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCjl4MDpi6eYqHIPjypYyzUA>
57. Православна Церква України [YouTube-канал]. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCFgJSKKWeYsoJLeJoeQVFdg>
58. Ужгородський греко-католицький Катедральний Собор [YouTube-канал]. URL: <https://www.youtube.com/@Ужгородськийгреко-католицькийК>
59. Патріарший собор Воскресіння Христового УГКЦ [YouTube-канал]. URL: <https://www.youtube.com/@ugccsobor>
60. Римсько-Католицька Церква в Україні [YouTube-канал]. URL: <https://www.facebook.com/rkcuа>
61. Aurelius Augustinus Hipponensis. To Jerome. Letter XXVIII (28), A.D. 394 OR 395. [Електронний ресурс]. У збірці: *A Select Library of the Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church. Volume I: The Confessions and Letters of St. Augustin. Edited by Philip Schaff.* Веб-сайт *Christian Classics Ethereal Library (CCEL)*. URL: <https://www.ccel.org/ccel/schaff/npnf101.vii.1.XXVIII.html>

62. Aurelius Augustinus Hipponensis. To Jerome. Letter LXXXII (82, A.D. 405.). A Reply to Letters LXXII., LXXV., and LXXXI. [Електронний ресурс]. У збірці: *A Select Library of the Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church. Volume I: The Confessions and Letters of St. Augustin. Edited by Philip Schaff.* Веб-сайт *Christian Classics Ethereal Library (CCEL)*. URL: <https://www.ccel.org/ccel/schaff/npnf101.vii.1.XXVIII.html>

63. Schaff P. History of the Christian Church, Volume IV: Mediaeval Christianity. A.D. 590-1073 [Електронний ресурс]. Веб-сайт *Christian Classics Ethereal Library (CCEL)*. URL: <https://ccel.org/ccel/schaff/hcc4>

64. Schaff P. History of the Christian Church, Volume V: The Middle Ages. A.D. 1049-1294 [Електронний ресурс]. Веб-сайт *Christian Classics Ethereal Library (CCEL)*. URL: <https://ccel.org/ccel/schaff/hcc5>

65. Schaff P. History of the Christian Church, Volume VI: The Middle Ages. A.D. 1294-1517 [Електронний ресурс]. Веб-сайт *Christian Classics Ethereal Library (CCEL)*. URL: <https://ccel.org/ccel/schaff/hcc6>

66. Schaff P. History of the Christian Church, Volume VII. Modern Christianity. The German Reformation [Електронний ресурс]. Веб-сайт *Christian Classics Ethereal Library (CCEL)*. URL: <https://ccel.org/ccel/schaff/hcc5>

67. Шепетяк О. Священне писання юдаїзму. *Українське релігієзнавство. 2016. № 77. С. 127-133.* URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN /Ukr_2016_77_21

68. Шепетяк О., Шепетяк О. Нікейсько-Константинопольський символ віри: правда і міти. *Українське релігієзнавство 94. Київ: УАР 2021, с.37-58.* URL: <https://www.uars.info/index.php/uars/article/view/2228/1907>

69. Сім'я служителя / питання відповіді / без секретів / Анатолій Козачок - Віталій Яцюк [Відеозапис]. Канал *УЦХВС Тернопільщини*. Опубліковано 11.06.2023. URL: https://youtu.be/F_TT2HjaQ2c?t=875 (з позначки часу [14:35]).

70. Відкриття семінару Бней Ноах в громаді Дешковице, Західна Україна [Відеозапис]. Канал *Bnei Noah Ukraine*. Опубліковано 23.07.2022. URL: <https://youtu.be/QSf7YUY7AYE>

71. Чому ми святкуємо неділю а не суботу? | відповідає пресвітер Віталій Яцюк [Відеозапис]. Канал *Церква ХВС Квітова19 м.Тернопіль*. Опубліковано 18.11.2022. URL: <https://youtu.be/S7MuLJq77lk>

72. Charlie Kirk's Powerful Final Message on the Sabbath | A Legacy of Rest and Faith | #charliekirk [Відеозапис] / відповідає Чарлі Кірк. Канал *The Wisdom Pearl*. Опубліковано 11.09.2025. URL: <https://youtu.be/2RXIZMzw1lc>

73. Барсукова, О. У Німеччині штучний інтелект вперше провів церковну службу [Електронний ресурс]. *Українська правда. Життя*. Опубліковано 13.06.2023. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/06/13/254839/>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А. Важливі цитати і відомості.

1. Горія Азіміоара [27] пише про колишнього православного священника Теодор Попеску, який зробив чималий внесок у пробудженні та розвитку євангельського руху на території православної Румунії першої половини ХХ ст. Наведемо деякі цитати.

- «У сучасному православ'ї Господь Ісус Христос невідомий. Його ім'я асоціюють із різними релігійними подіями. Але Його особа та дії людям невідомі. Воно перебуває у жахливій темряві» (Теодор Попеску, 1951 р.).

- «Як вода для спраглого, таким для православного християнина було пошанування ікон. Утім, вивчаючи Писання, Теодор почав усвідомлювати свою помилку. Тепер в іконографії він вбачав неабияку небезпеку, ідоло поклонство, відмову від заступництва Христа. Тому він виступив проти іконошанування».

- «Він вірно ніс зрозумілу для кожного біблійну звістку про те, що Христос – наш Первосвященик і єдиний посередник між Богом та людиною. Ніяких святих. Жодних ікон. Лише Євангеліє – просте й зрозуміле».

- «Ясність Писання щодо питання спасіння примусила його відмовитися від молитов до святих та звернення до Марії, а також молитов за померлих. Існували й інші практики, які, хоч і не суперечили доктрині спасіння, усе ж заперечували цілковиту достатність жертви Христа на хресті. Після детального обмірковування Теодор усунув із доктрин своєї церкви іконошанування, дотримання постів і навіть загально прийняте знамення хреста».

- «Наше життя надзвичайно важливе. Воно – школа, яка готує нас до вічності. Воно – час благодаті, який необхідно використати якнайкраще».

2. Бородинська Л. І. [28].

- На адресу євангельських християн могли лунати надумані обвинувачення щодо обрядовості: «Священнослужителі, не володіючи достеменною інформацією про нову релігійну течію, окремі негативні факти в

поведінці євангельських християн видавали за масові дії, а миряни вірили, що євангельські християни закопують ікони під порогами власних осель чи будинків молитви, ламають хрести, читають інакшу ніж у церкві Біблію, виконують якісь блюзнірські обряди... Тогочасний часопис «Верность» містив дані про недостовірне інформування православним священником селян стосовно хрещення євангельських християн: пресвітер і охрещувані мали бути в одязі чорного кольору, на березі річки мав стояти стіл, накритий чорною тканиною, на ньому – чорний хрест, якого у процесі хрещення пресвітер ламав, а всі охрещувані топтали. Таке повідомлення викликало інтригу у слухачів і вони, відвідавши хрещення, яке звершувала протестантська громада, пересвідчилися, що обряд відбувався не таким чином, а інформація священника була вигаданою. Пісні євангельських християн, які виконувалися також і в православній церкві, сприяли доброзичливому ставленню місцевого населення до названої спільноти».

- Натомість, євангельські християни давали наступну оцінку обрядів православ'я та висловлювали миролюбніше відношення: «У ставленні євангельських християн до православ'я та його представників мало місце засуджування їх за надмірну обрядовість і відсутність глибокої віри, що ґрунтувалася на переконанні, а не на традиції, неморальну поведінку священників. Водночас євангельські християни виявляли прихильне ставлення до православних, із середовища яких сподівалися отримати своїх послідовників».

3. Stoll Joseph [29] пише про половинчастість Реформації 1517 р. та причини започаткування анабаптистського руху 1525 р., розповіді з життя спільнот анабаптизму (1531-1569 рр.), їх переслідування державними протестантськими та католицькими церквами. Наступна цитата підкреслює неминучість євангельського підходу.

Дружина барабанщика та інші історії. Йосип Столл

- «Уся Фрисландія говорила про нещодавню подію. Проходячи вулицями Леувардена, сусіди зупинялися і збуджено обговорювали останні новини. На кутах вулиць з'являлися невеликі групи людей, які, киваючи головами

та розмахуючи руками, переказували трагічні події, що відбулися на ринковій площі. З появою священика в білому вбранні голоси одразу ж стихали, доки він не відходив на безпечну відстань, з якої не можна було розібрати жодного слова.

Страта Сіка Снайдера викликала справжню сенсацію. Багато хто з тривогою перешіптувався: «Ти думаєш, барабанщик мав рацію? Вони втратили порядну людину?»

Римська церква ось уже тисячу років панувала над жителями Європи. Однак на зорі великої Реформації весь континент був охоплений хвилюваннями, і основи Риму завалилися.

Хто мав рацію? Чи була католицька церква тлумачем істини, як вона сама стверджувала? Як же Мартін Лютер? Чи Ульріх Цвінглі у Швейцарії? Такі обдаровані та освічені мужі, і раптом вони посміли виступити проти Церкви!

Минуло більше десяти років відтоді, як молодий августинський монах Мартін Лютер прибив свої «Дев'яносто п'ять тез» до дверей парафіяльної церкви у Віттенберзі в Німеччині. Тихі удари молотка Лютера жовтневої ночі 1517 року луною пронеслися всією Європою, похитнувши Римо-католицьку церкву до самих її основ. Таким чином, зародився один із найвеличніших в історії релігійних рухів.

Переворот, що пронісся континентом, захопив усіх: від короля з його палацом до пастуха, який жив у жалюгідній хатині в Альпах. Загалом, це був крок назад до Біблії, але він не був доведений до кінця.

Старання Лютера і Цвінглі залишали бажати кращого. Мартін Лютер користувався підтримкою доброзичливо налаштованого правителя Фрідріха Мудрого, і тому зміг заснувати державну лютеранську церкву в деяких областях Німеччини. Заслуга великого швейцарського реформатора Ульріха Цвінглі в тому, що деякі з округів Швейцарії стали на бік Реформації.

Як Лютер, так і Цвінглі заклали хороший початок. У ранні роки Реформації Лютер планував встановити церкву за зразком Нового Завіту, що складалася б з одних віруючих, де була б присутня християнська дисципліна. Але він весь час відкладав це, оскільки не міг схилити людей до того, щоб прийняти цю ідею.

Ульріх Цвінглі також визнавав, що за зразком Біблії церква повинна включати в себе лише віруючих людей, але він, як і Лютер, боявся, що не вийде.

Замість цього Лютер і Цвінглі заснували протестантські державні церкви, побудовані, в основному, за зразком католицької церкви. Ті ж самі люди, а це були всі в окрузі, тепер ставали протестантами. Немовлят хрестили через кілька днів після народження, і ті автоматично ставали членами державної церкви.

У всій Європі були незадоволені такою половинчастою реформою. На їхню думку, Церква Ісуса Христа була братством віруючих, які прийняли хрещення на основі своєї віри в Христа, вийшли зі світу з його пороками та присвятили себе святості. Їхнім бажанням було привести людей XVI ст. у відповідність до зразка церкви Нового Завіту.

Взявши за основу цей зразок, хрещення немовлят, зрозуміло, мало бути відкинута. Хрещення призначалося лише для дорослих, які сповідували віру в Ісуса Христа.

Хрестити людину, яка вже була хрещена в дитинстві? Однієї цієї ідеї було достатньо, щоб поставити всю Європу з ніг на голову. Немислимо! Єресь!

Таких людей стали називати анабаптистами, тобто перехрещенцями. Разом із католиками та протестантами вони сформували третє крило на арені Реформації.

Перша анабаптистська громада утворилася на початку 1525 року у Швейцарії в окрузі Цюріха. Її засновники, Конрад Гребель, Фелікс Манц та Георг Блаурок, раніше були послідовниками Цвінглі. Бувши розчаровані його відмовою заснувати церкву, що складається винятково з віруючих, вони з важким серцем відкололися від Цвінглі. Обраний ними шлях означав труднощі, гоніння та смерть.

Через рік Конрад Гребель, підірвавши здоров'я через гоніння та в'язниці, помер від морової виразки. У січні 1527 року Фелікса Манца публічно втопили в річці Ліммат у Цюріху. Менш ніж через два роки Георг Блаурок також був страчений – за свою віру в Ісуса Христа він був спалений на стовпі.

Але віра, за яку померли ці відважні вожді, не загинула разом із ними. Рух анабаптистів поширився в інші округи Швейцарії, особливо міцно зміцнившись у Берні. Пізніше він досяг меж Південної Німеччини та Тіролю в Австрії.

Як католики, так і протестанти усвідомлювали, що анабаптистське вчення становило для них загрозу їхнім державним церквам. Як наслідок, сотні анабаптистів були спалені біля стовпів, обезголовлені або залишені у в'язницях, де вони, сидячи на хлібі та воді, вмирили від недоїдання.

Але, незважаючи на це, анабаптистський рух ріс. У поселення збиралися ткачі, фермери, шевці, торговці, щоб не через дозвільну цікавість поспостерігати за тим, як зраджували смерті чергового мученика. Після цього вони поверталися додому іншими людьми.

У 1530 р. цей рух проник у Нижчі країни – сучасні Голландію та Бельгію. У грудні того ж року, за два тижні до Різдва, в Емдені Ян Трімейкер був хрещений Сік Снайдер. Після хрещення він повернувся до тихого життя кравця в місті Леуварден, де він повідав своїм друзям і ближнім про свою нову віру. Однак влада Фрисландії негайно вжила заходів. Через три місяці після того, як Сік Снайдер повернувся з Емдена, його неживе тіло лежало на ринковій площі Леувардена».

4. Черенков М. [51].

- Щодо номінального християнства серед євангельських церков: «Належати до церкви і практикувати віру як спосіб життя - не одне і те ж саме. Криза номінального християнства, яку раніше спостерігали лише в історичних церквах, сьогодні стосується і євангельських громад».

- Щодо тенденцій у обрядовості євангельських християн: «В обрядовій практиці помітніші впливи західної культури – індивідуалізм, практицизм, раціоналізм. Так, все більше церков використовує під час Вечері замість однієї чаші одноразовий посуд, а хліб ламає не служитель, а кожний віруючий окремо для себе. Багато уваги приділяється питанням гігієни, безпеки,

комфорту. Якщо раніше співали по збірникам пісень, то тепер виготовляють спеціальні програми служіння з детальною інформацією і текстами».

- Щодо застосування сучасних технологій: «Навіть і це вже відходить у минуле – всі ілюстрації, книжки та папери зберігаються в електронному вигляді і презентуються на великому екрані за допомогою мультимедійного проєктора».

5. І. Ч., Життя у Христі 3/2002 [35].

Життя у Христі. №3, 2002 р. Засновник і видавник: Церква Християн Віри Євангельської м. Мукачево. Відповідальний за друк: Бабій П. Редактор: Возіян О. Розділ РОЗДУМ. С. 15-16.

Над випуском працювали: Орос Н., Дьоміна Н., Федурця О., Думишинець І., Олашин Я., Тагасова О., Бабій В.

- «Ви здивовані, шановний читачу? Так, саме про обрядовір'я, яке гніздиться в євангельських церквах, ми маємо намір поміркувати.

Звичайно, ми звикли впевнено «вказувати пальцем» у бік історичних (номінальних) церков, мовляв, ось вони – так, але ми – ні... Так, і справді, там обрядовір'я набуло явного, одіозного (від лат. *Odiosus* "огидний") боку. Але не поспішаймо з висновками. Давайте розберемося, що таке обрядовір'я.

На нашу думку, обрядовір'я – це переконання в тому, що будь-які церемоніальні та інші дії, пов'язані з віросповіданням віруючого, можуть наблизити його до Бога, догодити Йому, умилостивити Його і, нарешті, (це вже уточнення євангельської теорії) змінити чи сприяти зміні внутрішньої сутності людини, преображенню її в образ Христа. Наявна явна форма самоправедності, яка розвивається за простою схемою: я здійснюю релігійні дії, а Бог реагує на них відповідно до моїх очікувань. І все виглядає ду-уже побожно та респектабельно, з багатьма добрими справами «віри». До останніх можуть належати: читання Біблії, молитви, пости, церковне функціонування, справи милосердя, пожертвування, водне хрещення, хліболамання, святе цілування, омивання ніг та ін., і ін., і ін.

Наважуємося висловити думку, що «побожні» справи найчастіше виконуються з обов'язку, або тому що ми християни, або тому що в Біблії написано, або тому що «в нашому братстві прийнято», або тому що ми... Тут на першому місці «ми» і наші мотиви від занепалої людської природи, від доброго боку того самого «дерева пізнання».

Сподіваємося, що розділимо і вашу думку, дорогий читачу, в наступному: будь-яка дія, усе життя повинні бути зовнішнім проявом нашої нової природи у Христі і розвиватися за схемою: спочатку особисті взаємини любові з Господом (і нагадаємо, що народження згори – це Божий дар можливості їх розвинути), потім мотивовані любов'ю справи. Віра, що діє любов'ю. Ні більше, ні менше.

Після цього можливі вигуки: «Що ж роби...?! Адже ми так багато...?! І як ви смієте...?! На вогнищ...!! (ну, звичайно ж, в ім'я любові й добра)...»

Зупинимося і змиримося, щоб не зайти надто далеко. Увійдемо до кімнати своєї і зачинимо двері свої, помолимося Отцю своєму, Котрий потаємно, і отримаємо явну відповідь. У лагідності дослідимо себе, у вірі ми чи в... обрядовір'ї?»

**ДОДАТОК Б. Форма для опитування щодо змін в обрядовості і суті
євангельських християн у період 1900-2025 рр. (125 років).**

Опитування

щодо змін в обрядовості і суті євангельських християн у період 1900-2025 рр. (125 років).

Опитування проводиться для дослідження по темі
«Обрядовість євангельських християн в Україні та світі у період ХХ – першої чверті
ХХІ ст.»

У разі виникнення питань, будь ласка зателефонуйте за телефоном +380967653273
(Іван Градинар)

Під поняттям «євангельські християни» маються на увазі християни, які вважають обов'язковим:

- 1) внутрішнє духовне переродження кожного віруючого,
- 2) водне хрещення за особистим усвідомленим рішенням і у дорослому свідомому віці,
- 3) подальше освячення і плоди,
- 4) визнання тільки Біблії, як джерела духовного натхнення і основа євангельського вчення Ісуса Христа для новозавітного періоду.

Під обрядами і традиціями розуміємо як спеціальні, явно видимі дії із задіянням матеріального (водне хрещення, спомин або причастя), так і невидимі дії або процеси внутрішніх перемін і збагачення (покаяння, молитва, звичайні служіння духовного спрямування).

Буду вдячний за відповіді на всі запитання або хоча б на частину запитань,
на які будете мати можливість відповісти і буде розуміння, про що йде мова.

Дані (за бажанням)

для загального розуміння, яка євангельська церква і для зв'язку

1. Ім'я:	2. Прізвище (за бажанням):
3. Область:	4. Район:
5. Населений пункт (за бажанням):	
6. Церква (або напрям християнства):	
7. Чи даєте дозвіл явно вказати вище наведені дані: Даю згоду / Краще анонімно і узагальнено	
8. Прохання залишити номер телефону, на випадок уточнень:	

Зміст

Розділ 1. Загальні питання обрядовості і змін.....	82
Розділ 2. Особисте духовне переродження, покаяння, освячення, спасіння.....	83
Розділ 3. Біблія і інші джерела.....	84
Розділ 4. Розуміння Отця, Сина і Духа Святого.....	85
Розділ 5. Конкретні новозавітні служіння чи обряди.....	85
Розділ 6. Свята, які з'явилися пізніше серед християн.....	87
Розділ 7. Інші обряди, які з'явилися пізніше серед християн.....	89
Розділ 8. Язичницькі та світські свята і обряди.....	89
Розділ 9. Обряди юдаїзму.....	90
Розділ 10. Старий Завіт – обряди і корисність.....	90
Розділ 11. День для Господа і особистої духовності, питання щоденної їжі.....	91
Розділ 12. Музика, мелодії, інструменти, емоційність і харизматичність.....	92
Розділ 13. Зовнішній вигляд, прикраси і збагачення.....	93
Розділ 14. Активність у добрих і духовних справах.....	94
Розділ 15. Різні рівні залучення віруючих та спеціальна духовна освіта.....	95
Розділ 16. Висновки і побажання.....	96

Розділ 1. **Загальні питання обрядовості і змін**

1. Чи відносите ви себе і свою церкву до «євангельських християн»? Чому? Як змінювалося розуміння цього поняття у період 125 років (1900-2025 рр.) <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i>

2. Які обряди на вашу думку допустимі у євангельських християн? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i>

3. Як на вашу думку змінилася обрядовість євангельських християн? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i>
4. Як змінювався хід служіння? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i>
5. Чи вбачаєте поступове або різке збільшення серед євангельських християн обрядів традиційних християн (православних, греко-католиків, римо-католиків) або інших? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i>
6. Чи вбачаєте поступове або різке зменшення серед євангельських християн обрядів традиційних християн (православних, греко-католиків, римо-католиків) або інших? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i>
7. Які з'явилися в служінні атрибути, символи та інших видимі форми, які не були 25, 50, 75, 100, 125 років тому назад? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i>
8. Які зникли в служінні атрибути, символи та інших видимі форми, які були 25, 50, 75, 100, 125 років тому назад? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i>

Розділ 2. **Особисте духовне переродження, покаяння, освячення, спасіння**

9. Як змінювався стан справ з щирим внутрішнім переродженням дітей, які народилися у віруючих сім'ях? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i>
10. Як змінювався стан справ з щирим внутрішнім переродженням новонавернених із зовні церкви? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i>
11. Як змінювався підхід формату покаяння (особисто, прилюдно, відкритий заклик)? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i>
12. Як змінювався стан справ з щирим подальшим освяченням і християнським практичним життям? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i>

<p>13. Як змінювався підхід до сповіді у гріхах і духовних потребах (крім покаяння потрібна сповідь перед Богом, перед людьми, служителями, довіреними віруючими)?</p> <p><i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>14. Як змінювалося розуміння, через Кого спасіння і завдяки яким діям?</p> <p><i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>15. Як змінювалося розуміння, чи є різниця між спасінням і вічним життям?</p> <p><i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>16. Як змінювалося розуміння – чи можна рахувати, що спасіння тільки через віру без особистих заслуг і діл, а вже вічне життя дається по вірі з ділами і освяченням?</p> <p><i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>

Розділ 3. **Біблія і інші джерела**

<p>17. Як змінювалося відношення до Біблії, як джерела вчення і духовної підтримки?</p> <p><i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>18. Як змінювалося відношення і застосування неканонічних або второканонічних 11 книг Біблії, які додатково до 66 книг входять до деяких Біблій (всього 77 книг)?</p> <p><i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>19. Як змінювалося відношення і застосування інших апокрифів, які відносять до християнства ?</p> <p><i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>20. Як змінювалося розуміння про користування іншими повчальними джерелами, крім Біблії? Як змінювалося використання якихось додаткових джерел вчення у вашій церкві (книги, аудіозаписи давніх або сучасних авторів)?</p> <p><i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>21. Чи маєте у вашій церкві сформульовані і надруковані основи вчення (догми, правила)? У яку міру таке джерело застосовується і як змінювалося відношення до нього?</p> <p><i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>22. Як змінювалося відношення до дарів Духа Святого, які з'явилися у перших християн і активно їх супроводжували (пророцтво, видіння, інші мови та інші дари і служіння)?</p> <p><i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>

Розділ 4. Розуміння Отця, Сина і Духа Святого

<p>23. Як змінювалося відношення до питання Божественної природи Ісуса Христа, чи є Ісус Христос Богом, і як змінювалося пояснення цього питання? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>24. Як змінювалося відношення до розуміння «єдинобожжя» (що «Ісус Христос це є Бог Отець, Який зійшов на землю»)? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>25. Як змінювалося відношення до питання Трійці і пояснення цього питання? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>26. Як змінювалося застосування Трійці в обрядовості (у промовах, молитвах, хрещенні і т. д.)? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>27. Як змінювалося розуміння, до Кого молитися і у Чиє ім'я молитися у загальних молитвах і спеціальних молитвах, наприклад зцілення? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>28. Які змінювалося розуміння, що є особливо небезпечним у питаннях розуміння Бога Отця, Ісуса Христа і Духа Святого? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>

Розділ 5. Конкретні новозавітні служіння чи обряди

<p>29. Як змінювалося водне хрещення: хід служіння, в чиє ім'я хрестити? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>30. Як змінювалося відношення до хрещення вже «охрещених» у невідомому віці (у дитинстві)? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>31. Як змінювалося відношення до перехрещення вже охрещених у свідомому віці (дорослих), але у іншій конфесії або з іншим розумінням вчення? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>32. Як змінювалося відношення до перехрещення охрещених у свідомому віці, але у іншому форматі або з вимовою іншого імені? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>

<p>33. Як змінювалося служіння спомину страждань і смерті Ісуса Христа (відданого тіла і пролітої крові) або причастя? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>34. Як змінювалася періодичність і дати спомину страждань і смерті Ісуса Христа або причастя? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>35. Як змінювалося служіння омиття ніг? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>36. Коли з'явилося або відмінено служіння омиття ніг? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>37. Як змінювався підхід до проведення спомину (причастя) після водного хрещення одразу в той же день разом з церквою? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>38. Як змінювався підхід до проведення вечері любові – спільне приймання їжі і спілкування (Як. 1:12; 1 Кор. 11:20-21)? Чи практикується, коли проходить, чи одразу після спомину (причастя) чи окремо в інші дні? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>39. Як змінювався підхід до молитви: своїми словами, «Отче наш», інші спеціальні молитви? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>40. Як змінювався підхід до регулярності особистих молитов (ранком, ввечері та ін.)? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>41. Як змінювався підхід до молитов за їжу (до, після)? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>42. Як змінювався підхід до молитов при відкритті нового дому молитви, особистих новобудов і т. д.? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>

<p>43. Як змінювалося служіння помазання олією хворих і молитви (Якова 5:14,15)? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>44. Як змінювалося розуміння, чи служитель сам на спільному служінні закликає хворих до загального помазання олією чи хворий сам ініціює і запрошує пресвітерів (служителів) до себе додому, лікарню і т. д. (Якова 5:14,15)? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>45. Як змінювалося рукопокладання служителів? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>46. Як змінювалося служіння молитви над дитиною і мамою при народженні? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>47. Як змінювалося служіння посвячення дітей на служіння (у 10-12 років або інакше)? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>48. Як змінювалося весільне служіння, молитва над майбутніми чоловіком і дружиною (вінчання), чи з'являлися нові практики і обряди? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>49. Як змінювалося похоронне служіння, чи з'являлися нові практики і обряди? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>50. Як змінювався підхід до церковного посту (рівень утримання від їжі, мета, тривалість, дати і дні, служіння у той день і т. д.)? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>51. Як змінювався підхід до особистого посту (рівень утримання від їжі, мета, тривалість, дати і дні, читання Біблії, молитва і т. д.)? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>

Розділ 6. **Свята, які з'явилися пізніше серед християн**

<p>52. Як змінювалося ваше і вашої церкви відношення і практика святкування свят, які є у традиційних конфесіях: православних, греко-католиків, римо-католиків та інших? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>

<p>53. Як змінювалося святкування Різдва? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>54. Як змінювалася практика колядок? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>55. Як змінювалося святкування Пасхи? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>56. Як змінювалося святкування дня П'ятидесятниці та Трійці? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>57. Як змінювалося святкування вербної неділі? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>58. Як змінювалося святкування Різдва Івана Предтечі (Хрестителя)? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>59. Як змінювалося святкування дня подяки? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>60. Як змінювалося святкування інших спеціальних дат і подій? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>61. Як змінювалося розуміння дат святкування, по якому календарю? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>62. Як змінювалося розуміння корисності або негативного впливу такого святкування на євангельських християн? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>
<p>63. Як змінювалося розуміння корисності або проблеми у святах, які відсутні у Новому Завіті і з'явилися пізніше, чи не відволікають вони від євангельських істин і норм на видимому формі? <i>(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</i></p>

64. Як змінювалося розуміння язичницької передісторії і язичницьких дат багатьох свят (день богині Ляді, Івана Купала, пасхальні яйця, випічки і кошики і т. д.)?
(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

65. Як змінювалося святкування церковних визначних дат (закладення 1-го каменю, побудова, освячення дому молитви і т. д.)? Як змінювалося розуміння корисності або негативного впливу такого святкування на євангельських християн?
(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

Розділ 7. Інші обряди, які з'явилися пізніше серед християн

66. Як змінювалася практика освячення будівель, автомобілів та іншого?
(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

67. Як змінювалося відношення до знамена хреста і його застосування на будівлях, на надгробниках і як символ на тілі (на шиї) або речах?
(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

68. Як змінювалося відношення до застосування інших символів, зображень та значків: рибка чаша, Біблія і т. д.?
(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

69. Як змінювалася практика застосування інших людських обрядів (які придумали люди, а не на основі Біблії)?
(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

Розділ 8. Язичницькі та світські свята і обряди

70. Як змінювалися прояви язичницьких обрядів і святкування? Чи змінювалося відношення до цього?
(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

71. Як змінювалося відношення і присутність ялинки в хатах християн і домах молитви?
(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

72. Як змінювалося святкування нового року?
(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

<p>73. Як змінювалося святкування дня згадки померлих? (у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</p>
<p>74. Як змінювалося святкування хеловіну? (у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</p>
<p>75. Як змінювалося святкування 8 березня? (у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</p>
<p>76. Як змінювалося святкування днів народження? Як змінювалося пояснення в цьому питанні святкування днів народження дітей Йова та Ірода? (у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</p>

Розділ 9. Обряди юдаїзму

<p>77. Як змінювалися прояви обрядів юдаїзму (свята, єврейські привітання і вислови, музика, танці та інше)? Чи змінювалося відношення до цього та розуміння користі або небезпеки? (у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</p>
<p>78. Як змінювалися прояви обрядів месіанських євреїв (свята, єврейські привітання і вислови, музика, танці та інше)? Чи змінювалося відношення до цього та розуміння користі або небезпеки? (у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</p>
<p>79. Як змінювалося відношення до кабали і пояснення її суті і місця серед християн? (у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</p>

Розділ 10. Старий Завіт – обряди і корисність

<p>80. Як змінювалося відношення до обрядів Старого Завіту (свята та інші обряди)? Чи змінювалося відношення до цього, розуміння користі або небезпеки? (у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</p>
<p>81. Як змінювалося розуміння, як відрізнити корисне (для читання, проповіді, прикладів) з книги Буття (історія творіння і життя перших людей до Мойсея) від неактуального у період після Христа? Чи відноситься книга Буття по своїй суті до закону Мойсея і Старого Завіту? (у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</p>

82. Як змінювалося розуміння, як відрізнити **корисне** (для читання, проповіді, прикладів) із закону **Мойсея (Вихід-Второзаконня)** від **неактуального** у період після Христа?
(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

83. Як змінювалося розуміння, як відрізнити **корисне** (для читання, проповіді, прикладів) з **іншої частини Старого Завіту (Суддів-Малахії – історичні, поетичні книги, пророчі книги)** від **неактуального** у період після Христа?
(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

84. Як змінювалося розуміння питання – як обряди і служіння Старого Завіту змінилися з приходом Ісуса Христа?
(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

85. Як змінювалося розуміння питання – як норми праведності і моралі та визначення гріха змінилися з приходом Ісуса Христа?
(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

Розділ 11. День для Господа і особистої духовності, питання щоденної їжі

86. Як змінювалося розуміння необхідності виділення окремого дня тижня для Господа і особистої духовності?
(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

87. Як змінювалося розуміння безпеки або корисності дотримання суботи?
(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

88. Як змінювалося розуміння суботи – вона відноситься до закону Мойсея і Старого Завіту з Ізраїлем чи від Творіння і книги Буття?
(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

89. Як змінювалося пояснення причин і основ переходу багатьох християн з святкування суботи на святкування неділі?
(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

90. Як змінювалося відношення до дотримання питань їжі – без крові і удувлених тварин?
(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

91. Як змінювалося відношення до дотримання питань їжі – без вживання нечистих тварин, птахів, риби (Буття 1:29; 7:2, 3; 9:4; Левіт 23; Дії 10:14)?

(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

Розділ 12. Музика, мелодії, інструменти, емоційність і харизматичність

92. Як змінювалися джерела пісень (з Біблії, складені людьми і т. д.)?

(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

93. Як змінювалися мелодії пісень?

(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

94. Як змінювався рівень залучення інструментів і музики?

(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

95. Як змінювався формат музики? *(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)*

96. Як змінювалося розуміння емоційної складової служіння?

(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

97. Як змінювалося відношення до харизматичної музики (особливого емоційного впливу)?

(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

98. Як змінювалося відношення до танців, похитування і т. п.?

(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

99. Як змінювалося відношення до інших харизматичних проявів і впливів (харизматичні проповіді, харизматичне лідерство, емоційні впливи, пожертви, масові показові зцілення і т. д.)?

(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

100. Як змінювалося відношення до нехристиянських, світських або навіть язичницьких і окультних мелодій і стилів музики (рок, джаз і т. д.) і їх впливу на віруючих?

(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

Розділ 13. **Зовнішній вигляд, прикраси і збагачення**

101. Як змінювалося розуміння і практика зміни зовнішності людини (одяг, мода, зачіски, стрижки, ювелірні прикраси, кільця, каблучки, ланцюжки, зміна кольору волосся, нігтів, шкіри і т. д.)?

(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

102. Як змінювалося розуміння і практика зовнішності людини на служінні (одяг, покриття голови, юбки, штани, короткі рукави, майки, шорти і т. д.)?

(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

103. Як видозмінення зовнішності відповідає євангельському вченню? Як це впливає на пріоритети християн?

(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

104. Як змінювалося розуміння Біблійних основ, з яким зовнішнім виглядом, прикрасами, одягом личить бути християнам: 1Пет.3:3,4; Іс.3:16-22 та інші місця Біблії?

(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

105. Як змінювалося розуміння і практика застосування заручальних і обручальних кілець (каблучок)?

(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

106. Як змінювалося розуміння і практика проявів збагачення або пишним прикрашанням (пишний, дорогий і брендовий одяг, дорогі автомобілі, пишні хати і ремонти, крутизна)?

(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

107. Як збагачення відповідає євангельському вченню? Як це впливає на пріоритети християн?

(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

Розділ 14. **Активність у добрих і духовних справах**

<p>108. Як змінювалася внутрішня активність християн вашої церкви (участь у ході служінь, благоустрою молитовного дому і території, будівельних роботах молитовного дому, добрі справи для нужденних в церкві і т. д.)? Які причини таких змін? (у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</p>
<p>109. Як змінювалася зовнішня активність християн вашої церкви (євангелізація, добрі справи для нужденних поза церквою і т. д.)? Які причини таких змін? (у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</p>
<p>110. Як змінювалися формати і інтенсивність різних видів благовістя (євангелізації)? (у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</p>
<p>111. Як змінювалися формати і інтенсивність благовістя у лікарнях і домах для літніх людей? (у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</p>
<p>112. Як змінювалися формати і інтенсивність благовістя у в'язницях? (у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</p>
<p>113. Як змінювалися формати і інтенсивність вуличного благовістя або євангелізації? (у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</p>
<p>114. Як змінювалися формати і інтенсивність кормління нужденних та інших добрих справ? (у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</p>
<p>115. Як змінювалися формати і інтенсивність малозахищеним верствам населення, ромському населенню? (у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</p>
<p>116. Як новозавітня обрядовість спонукає або відволікає від активності у добрих і духовних справах? (у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</p>
<p>117. Як небіблійні і неновозавітні обряди спонукують до духовної суті і активності у добрих і духовних справах, євангелізації? (у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)</p>

118. Як **небіблійні** і **неновозавітні** обряди **відволікають** від духовної суті і активності у добрих і духовних справах, євангелізації?

(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

Розділ 15. **Різні рівні залучення віруючих та спеціальна духовна освіта**

119. Як змінювався поділ на «духовенство» (або клір) і «прихожан» (вірян, мирян)?

(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

120. Як змінювався підхід на служіннях: одні постійні виступаючі, а інші, як постійні глядачі і слухачі?

(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

121. Як змінювалося розуміння ролі і практика спеціальної духовної освіти (богослов'я)?

(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

122. Як змінювався вплив спеціальної богословської освіти на хід служінь і обрядовість?

(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

123. Як змінювався вплив спеціальної богословської освіти на стан церков і вчення?

(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

124. Як змінювався вплив спеціальної богословської освіти на залучення різних членів церкви до служіння (і тих, хто без такої освіти)? *(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)*

125. Як змінювалося розуміння – чи особливі духовні навчальні заклади не ділять **віруючих** на два сорти: з дипломом та особливими знаннями і без цього?

(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

126. Як змінювалося розуміння – чи особливі духовні навчальні заклади не ділять **служителів** на два сорти: з дипломом та особливими знаннями і без цього?

(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

127. Як змінювалося розуміння – чи особливі духовні навчальні заклади не принижують церкву, як Божий інститут, школу Христа (вчення) і Учителя Христа і звичайні церковні служіння?

(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

128. Як змінювалося розуміння, можливо потрібно замість спеціальної духовної освіти і дипломів активізувати навчання і роздуми над тими ж питаннями у спільних церковних служіннях із залученням всіх?

(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

129. Як змінювалося розуміння про позитивний або негативний вплив перебування служителів на стабільному матеріальному забезпеченні (зарплатні)? Чи це не впливає на якісний показник церков і на поділ віруючих на «духовенство» і «прихожан»?

(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

130. Як змінювався підхід до залучення чоловіків і жінок до різних видів служіння?

(у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах, період 1900-2025 рр.)

Розділ 16. Висновки і побажання

131. Загальні думки щодо змін в обрядовості у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах за 125 років, у період 1900-2025 рр.

132. Ваші висновки і побажання щодо змін в обрядовості у вашій церкві і взагалі у євангельських церквах за 125 років, у період 1900-2025 рр.

ДОДАТОК В. Форма для опитування «Діяльність РО у 2024 році».

Інформація про діяльність у 2024 році

Єпархіальне управління або Релігійне об'єднання:	
Кількість введених в експлуатацію та/або освячених культових споруд:	
Капеланське служіння (які заходи вживаються з метою розвитку капеланського служіння у військових формуваннях, пенітенціарній системі (в'язниці)):	
Паломництво (внутрішнє і міжнародне):	
Співпраця з міжнародними релігійними, благодійними установами, які беруть участь у розв'язанні соціальних проблем незахищених верств населення:	
Допомога внутрішньо переміщеним особам, жителям деокупованих територій, постраждалим внаслідок повномасштабного російського вторгнення:	

Додаткові уточнення (за бажанням):	
Медичне капеланство, відвідування лікарень:	
Дитячі та молодіжні просвітницькі заходи:	
Соціальна діяльність:	
Інтернати, будинки для літніх людей:	
Допомога малозахищеним верствам населення:	
Діяльність спрямована на духовне просвітлення та підвищення якості життя ромського населення:	
Інші благодійна діяльність, фонди у інтересах духовного просвітлення, підвищення моралі і якості життя:	
Представник (-ки), хто надав інформацію:	
Дата	

**ДОДАТОК Г. Подана інформація щодо діяльності релігійних
організацій у 2024 році.**

ЗООЦ ЄХБ

Єпархіальне управління або Релігійне об'єднання:	Закарпатське Обласне Об'єднання Церков Євангельських Християн-Баптистів
Кількість введених в експлуатацію та/або освячених культових споруд:	Не було
Капеланське служіння (які заходи вживаються з метою розвитку капеланського служіння у військових формуваннях, пенітенціарній системі (в'язниці)):	Звершується Капеланське служіння в області під керівництвом Капеланської Служби ВСЦ ЄХБ Наразі є 18 священнослужителів, які завершують поїздки в стабілізаційні центри на передову. В помісних громадах збирають допомогу в придбанні медичних аптек, засобів гігієни, професійного взуття для військових. Ряд Церков на своїх територіях, та приміщеннях допомагають в плетінні маскувальних сіток. Є команда служителів, які на постійній основі працюють з Ужгородською пенітенціарною службою. Наші служителі зустрічаються з в'язнями, проводять етично-виховні розмови, читають Біблію та моляться.
Паломництво (внутрішнє і міжнародне):	Близько 400 членів Церков виїхали за кордон Близько 200 членів Церков переїхало з Східної України в Закарпатську Область і стали членами Церков.
Співпраця з міжнародними релігійними, благодійними установами, які беруть участь у розв'язанні соціальних проблем незахищених верств населення:	Працюємо з Церквами, які допомагають помісним Церквам звершувати багато різних соціальних проєктів.
Допомога внутрішньо переміщеним особам, жителям деокупованих територій, постраждалим внаслідок	З початку війни майже всі церкви були залучені до благодійної роботи. Багато громад приймає до сих пір ВПО в своїх спорудах, годують обідами, та

повномасштабного російського вторгнення:	допомагають в різних гуманітарних потребах.
--	---

Додаткові уточнення:	
Медичне капеланство, відвідування лікарень:	Більшість капеланів, які є в Об'єднанні мають практику відвідувати військових в лікарнях. Інколи допомагаємо купувати ліки.
Дитячі та молодіжні просвітницькі заходи:	Майже в кожній Церкві проводяться дитячі, підліткові та молодіжні зустрічі. Для дітей і молоді, у тому числі для гостей не з церков.
Соціальна робота:	Проводиться в більшості Церков
Допомога малозахищеним верствам населення:	Також звершується по Церквах
Діяльність спрямована на духовне просвітлення та підвищення якості життя ромського населення:	Є окремий священнослужитель, який відповідає за служіння серед Ромів. Проводяться навчання Божого Слова для ромських служителів та гуманітарні акції.
Інші благодійна діяльність, фонди у інтересах духовного просвітлення, підвищення моралі і якості життя:	
Представник (-ки), хто надав інформацію:	Орос Давид Павлович / голова ЗООЦ ЄХБ
Дата	8.04.2025

Дорога життя, м. Перечин

Єпархіальне управління або Релігійне об'єднання:	РЕЛІГІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ “РЕЛІГІЙНИЙ ЦЕНТР БОЖОЇ ЦЕРКВИ ХРИСТІЯН ВІРИ ЄВАНГЕЛЬСЬКОЇ УКРАЇНИ” (Перечин)
Кількість введених в експлуатацію та/або освячених культових споруд:	Одна споруда
Капеланське служіння (які заходи вживаються з метою розвитку капеланського служіння у військових формуваннях, пенітенціарній системі (в'язниці)):	Капеланське служіння здійснюється нашою церквою. Навчання, семінари, тренінги.
Паломництво (внутрішнє і міжнародне):	відсутнє
Співпраця з міжнародними релігійними, благодійними установами, які беруть участь у розв'язанні соціальних проблем незахищених верств населення:	Співпрацюємо з релігійними громадами (благодійними установами) Словаччини, Польщі, Німеччини, Італії, Нідерландів, США.
Допомога внутрішньо переміщеним особам, жителям деокупованих територій, постраждалим внаслідок повномасштабного російського вторгнення:	Допомога здійснюється постійно на регулярній основі, продукти, гігієна, одяг, дитяча їжа на території Закарпатської, Сумської, Донецької, Харківської областях.

Додаткові уточнення:

Медичне капеланство, відвідування лікарень:	Нерегулярне відвідування лікарень
Дитячі та молодіжні просвітницькі заходи:	Біблійні заняття з дітьми та молоддю, для дітей нашої Церкви та запрошених

	гостей із Закарпатської та Сумської області
Соціальна діяльність:	Активно проводимо діяльність з ВПО, СЖО, ветеранами та сім'ями загиблих воїнів
Інтернати, будинки для літніх людей:	відсутні
Допомога малозахищеним верствам населення:	Присутня на регулярній основі
Діяльність спрямована на духовне просвітлення та підвищення якості життя ромського населення :	Що місяця проводимо зустріч з ромським населенням в м.Ужгород, де долучаються роми з м.Перечин та навколишніх сіл м.Ужгород
Інші благодійна діяльність, фонди у інтересах духовного просвітлення, підвищення моралі і якості життя:	Допомога військовим та цивільним у прифронтових зонах
Представник (-ки), хто надав інформацію:	Голова релігійної Громади (Старший пастор) Церкви “Дорога Життя” м.Перечин Заболотний Василь
Дата	07.04.2025 р

ПЦУ – Мукачівсько-Карпатська єпархія

Єпархіальне управління або Релігійне об'єднання:	Мукачівсько-Карпатська єпархія Православної Церкви України (далі – ПЦУ).
Кількість введених в експлуатацію та/або освячених культових споруд:	Утворення Священним Синодом ПЦУ чоловічого монастиря у смт Чинадієво (на базі єпархіального подвір'я).
Капеланське служіння (які заходи вживаються з метою розвитку капеланського служіння у військових формуваннях, пенітенціарній системі (в'язниці)):	У складі ЗСУ 1 молодший лейтенант капеланської служби, протоієрей Натолочний Анатолій Володимирович, а також 8 священників (всі священники резерву) з мандатом військового капеланства єпархіального управління військового духовенства. Постійно діючий душпастир – протоієрей Юрій Пилипець Є центр допомоги військовим та вимушеним переселенцям м. Берегове та смт Ясіня Рахівського району
Паломництво (внутрішнє і міжнародне):	Польща, м. Краків та м. Величка. Центр розміщення ВПО. Єпископ Віктор Бедь відвідав з душпастирським візитом.
Співпраця з міжнародними релігійними, благодійними установами, які беруть участь у розв'язанні соціальних проблем незахищених верств населення:	Центр розміщення ВПО у м. Величка, Польща. Соціальні центри у м. Берегове та смт Ясіня Рахівського району. Благодійний фонд “Срібна Земля” (м. Ужгород).
Допомога внутрішньо переміщеним особам, жителям деокупованих територій, постраждалим внаслідок повномасштабного російського вторгнення:	У 2024 р. надано різнопланову благодійну допомогу ВПО: 1) В Польщі – 300 чол., 2) В Закарпатській області – 350 чол.

Додаткові уточнення (за бажанням):	
Медичне капеланство, відвідування лікарень:	<ul style="list-style-type: none"> Є центр допомоги військовим та вимушеним переселенцям м. Берегове, смт Чинадієво Мукачівського району та у смт Ясіня Рахівського району. А також персональне душпастирське відвідування хворих.
Дитячі та молодіжні просвітницькі заходи:	<ul style="list-style-type: none"> 8-11 серпня 2024 р. Всеукраїнське патріотично-виховне таборування "Говерляна-2024". 10 серпня 2024 р. Сходження на Говерлу. 27 січня 2024 р. III Закарпатський фестиваль "Різдвяна надія". 25-26 травня 2024 р. Молитовний автопробіг з ушануванням пам'яті захисників, з пропагуванням здорового способу життя і християнських цінностей.
Соціальна діяльність:	Душпастирський візит і підтримка працівників і їх дітей у різних соціальних, адміністративних, правоохоронних, медичних та інших установах.
Інтернати, будинки для літніх людей:	Духовна опіка в соціальному будинку, зокрема для літніх людей, у м. Берегове.
Допомога малозахищеним та малозабезпеченим верствам населення:	<p>Постійна внутрішньоцерковна і зовнішня допомога літнім і малозабезпеченим верствам населення.</p> <p>У 2024 р. надано різнопланову благодійну допомогу в Закарпатській обл. 230 особам.</p>
Діяльність спрямована на духовне просвітлення та підвищення якості життя ромського населення:	<p>Християнська церква не розділяє людей за етнічними ознаками, ромське населення бере участь у служіннях на рівних правах з іншими людьми.</p> <p>У м. Берегове та с. Порошково Ужгородського району є прихожани ромської народності.</p>
Інші благодійна діяльність, фонди у інтересах духовного просвітлення,	

підвищення моралі і якості життя:	
Представник (-ки), хто надав інформацію:	Референт єпархіального управління Мукачівсько-Карпатською єпархією ПЦУ диякон Василь Ісаков
Дата	9.04.2025

УЦХВС Закарпатської обл.

Єпархіальне управління або Релігійне об'єднання:	Українська Церква ХВС Закарпатської обл.
Кількість введених в експлуатацію та/або освячених культових споруд:	0 – у 2024 році в експлуатацію не ввели жодного храму. <i>В Релігійному об'єднання Української Церкви ХВС Закарпатської обл. функціонує – 39 домів молитви, 2 – будуються, 3 – оренда.</i>
Капеланське служіння (які заходи вживаються з метою розвитку капеланського служіння у військових формуваннях, пенітенціарній системі (в'язниці)):	Готуємо та відправляємо на конференції представників церков, де проводяться семінари для підготовки капеланів-волонтерів для служіння військовим на фронті. Такі конференції зазвичай проводяться фахівцями нашого центрального офісу УЦХВС, а також капеланами, які мають практичний досвід, і проводяться в Києві або інших регіонах України.
Паломництво (внутрішнє і міжнародне):	Паломництво згідно з нашою богослужбовою практикою відсутнє.
Співпраця з міжнародними релігійними, благодійними установами, які беруть участь у розв'язанні соціальних проблем незахищених верств населення:	Співпрацюємо з релігійними організаціями Європи, особливо тісні зв'язки маємо з Євангельськими церквами Румунії, які організують та передають гуманітарну допомогу, продукти харчування, одяг, взуття, амуніція та засоби для збереження життя, які передаються церквам, громадським та благодійним організаціям та доставляються потерпілим в зоні військових дій.
Допомога внутрішньо переміщеним особам, жителям деокупованих територій, постраждалим внаслідок повномасштабного російського вторгнення:	По особливому церкви Обласного Об'єднання допомагають внутрішньо переміщеним особам. Понад три роки утримуємо переселенців, за 3 роки було тисячі. Зараз 100 переселенців у межах Берегівського району: Виноградів, В. Ком'яти, Вилоч. Два з половиною роки і зараз на нашому утриманні дім інвалідів, лежачих та колясочників із Балбасівки

	<p>Донецької області, сирітський притулок сімейного типу, де перебувають також діти сироти, батьки яких загинули внаслідок російської агресії. Опікуємо сім'ї з областей, де йдуть воєнні дії та окупованих регіонів. Донецчина: Слов'янськ, Балбасівка, Торецьк, Покровськ, Краматорськ, Константинівка, Дебальцеве. Херсонська обл.: Нова Каховка та ін. Допомагаємо фінансово з орендою та придбанням житла, з харчуванням та медициною. Особливу увагу звертаємо на немічних та багатодітних.</p>
<p>Додаткові уточнення (за бажанням):</p>	
<p>Медичне капеланство, відвідування лікарень:</p>	<p>Церквою сформовано рух допомоги пораненим воїнам. Щонеділі привозимо поранених з лікарні на службу, молитви, християнські концерти, святкові обіди, дозволя із виїздом на природу, вирішуємо соціальні потреби військових та доставляємо на лікування.</p>
<p>Дитячі та молодіжні просвітницькі заходи: проводимо літні християнсько-оздоровчі лагера (біля 30 лагерів у області, більше 3000 дітей).</p>	
<p>Соціальна діяльність: Побудова теплиць у сирітських будинках-інтернатах для вирощування овочів і зайнятості підопічних.</p>	
<p>Інтернати, будинки для літніх людей:</p>	<p>Два з половиною роки і зараз на нашому утриманні дім інвалідів, лежачих та колясочників із Балбасівки Донецької області, сирітський притулок сімейного типу, де перебувають також діти сироти, батьки яких загинули внаслідок російської агресії.</p>
<p>Допомога малозахисним верствам населення: проводиться систематично, у тому числі переселенцях.</p>	
<p>Діяльність спрямована на духовне просвітлення та підвищення якості життя <u>ромського</u> населення: Церкви з переважаючим або суттєвою часткою ромського населення: м. Мукачеве, Берегівський р-н: с. Шаланки; Ужгородський р-н: с. Середне, с. Холмок, с. Тур'я-Пасіка. Є і інші церкви, у яких також є роми. Проводяться звичайні церковні служіння, надається гуманітарна допомога тим, хто це особливо потребує, проводяться просвітницькі заходи та біблійні класи, навчання грамоті. Проводяться щонеділі заняття з дітьми. Дуже важко їм дається + мовний бар'єр (угорська мова). Християнство (а точніше євангельське християнство) добре впливає на рівень життя ромів. Вони стають охайнішими, більше дотримуються чистоти і гігієни, чистоти в одязі, на господарстві. Покращується моральна чистота. Починають більше працювати, перестають красти. Більше асоціюються з населенням.</p>	

Незалежний відгук від жителів Шаланок. Не у всіх, але є очевидні зміни у більшості ромів, які ходять у нову церкву, не крадуть, більше працюють, на різні роботи йдуть, культурніші, діти при зустрічі постійно гарно вітаються, навіть краще ніж інші діти села.

Інші благодійна діяльність, фонди у інтересах духовного просвітлення, підвищення моралі і якості життя:

Церквами області систематично збирається допомога згідно потреб та запитів потерпілими внаслідок російської агресії, купляємо автомобілі (швидкі, реамобілі, евакуаційні і т.д.) та відправляємо у регіони, які потерпають від війни. Молимося, щоб ворог відступив та закінчилося страждання нашого народу, щоб настав справедливий мир. Боже, благослови Україну.

Представник (-ки), хто надав інформацію:	Голова Закарпатського обласного Об'єднання Української Церкви ХВС, єпископ В. Хрипта.
Дата	05.02.2025, доповнено 24.04.2025

ХЄЦ Живого Бога

Єпархіальне управління або Релігійне об'єднання:	Релігійна організація “Управління Християнської Євангельської Церкви Живого Бога України Закарпатської області” (обласне об'єднання)
Кількість введених в експлуатацію та/або освячених культових споруд:	
Капеланське служіння (які заходи вживаються з метою розвитку капеланського служіння у військових формуваннях, пенітенціарній системі (в'язниці)):	
Паломництво (внутрішнє і міжнародне):	
Співпраця з міжнародними релігійними, благодійними установами, які беруть участь у розв'язанні соціальних проблем незахищених верств населення:	Благодійний фонд “Східно-Європейська Місія”, фонд “Дім милосердя”, місія “Еммануїл”. “Сумка Самарянина” (міжконфесійна євангельська християнська організація, Благодійний фонд “ЕДЕМ ЗАКАРПАТТЯ”.
Допомога внутрішньо переміщеним особам, жителям деокупованих територій, постраждалим внаслідок повномасштабного російського вторгнення:	
Мукачєво. Неодноразова допомога постраждалим в Харківській, Чернігівській, Херсонській, Полтавській, Одеській та переміщеним в Івано Франківській та Закарпатській областях.	
Тячів. Допомагали внутрішньо переміщеним особам внаслідок повномасштабного російського вторгнення: з поселенням, проживанням і повним забезпеченням їхнього життя в приміщенні Церкви Живого Бога м. Тячів та на території Бази відпочинку “Едем” с. Терєбля Тячівського району. Відвідування і допомога в с. Нєресниця Тячівського району дітей інвалідів із сім'ями з м. Покровськ.	
Свалєва. Допомога внутрішньо переміщеним особам з числа багатодітних сімей і одиноких, проводиться на постійній основі.	
Ужгород. 1) Роздали 270 продуктових наборів ТПО (багатодітні сім'ї, сім'ї, де є діти з інвалідністю, люди похилого віку);	
2) 850 людей отримали безкоштовні талони на гарячі обіди(6 днів на тижд.11 тижнів);	
3) Для 50 дітей ТПО вистава, майстер класи по виготовленню новорічних листівок та прикрас + солодкий стіл;	
4) Для 100 сімей ТПО, вечір української пісні + солодкий стіл (печиво, фрукти, кава, чай, сік).	
5) Безкоштовна роздача окулярів для зору 65 людей ТПО.	
6) Святкові обіди для 55 людей похилого віку, приурочені до Різдва Христового та Воскрєсіння Ісуса Христа.	

7) Наші служителі приймали участь в організації 2 літніх таборів для дітей біженців і інших дітей, які робила інша організація.	
8) Влітку був виїзд на природу з жінками переселенцями на природу, де для них проводили служіння і організували відпочинок, 50 жінок.	
Додаткові уточнення (за бажанням):	
Медичне капеланство, відвідування лікарень:	Відвідування хворих у лікарнях області, молитва, проведення душепокієнства та допомога медикаментами. Приносимо їжу, допомога чим можемо по потребам, даємо надію. А також відвідування лікарень реабілітаційного центру в м. Тячів, де знаходяться військові після різних видів поранень.
Дитячі та молодіжні просвітницькі заходи:	Проведення дитячих та молодіжних таборів відпочинку та навчання. Наприклад, у м. Тячів. Щосуботи проводяться молодіжні заходи, раз на 3 місяці проводяться різні розважальні ігри і конкурси для дітей в парку м. Тячів, де один з пунктів програми є проповідь Слова Божого, один раз на рік проводиться дитячий табір, де безкоштовно перебувають дітки військових, сиріт та напівсиріт, ВПО.
Соціальна діяльність:	Допомагали сім'ям, людям, дітям, які опинилися у складних життєвих обставинах в зв'язку з повномасштабною війною. Допомогали знайти житло, одягом, продуктами харчування, документами та інше. Робили 1 семінар з психологом як подолати травму ПТСР і домашнє насильство, куди були запрошені переселенці також.
Інтернати, будинки для літніх людей:	
Допомога малозахищеним верствам населення:	Малозахищеним, старшим людям і багатодітним сім'ям. Здійснюється допомога, особливо продуктами харчування (зокрема у вигляді продуктових наборів), медикаментами, побутовими товарами першої необхідності. Відвідування малозабезпечених сімей з метою допомоги і підтримки. Зокрема відвідування і допомога в с. Нересниця Тячівського району дітей інвалідів із сім'ями з м. Покровськ.
Діяльність спрямована на духовне просвітлення та підвищення якості життя <u>ромського</u> населення:	
Церкви з переважаючим або суттєвою часткою ромського населення: Ужгород, Мукачєво, Берегове, Свалява, Собатино, Павшино, Середнє, Домбоки, В. Лучки, Страбичєво, Баркасово, Гать, Чомонин, Сюрте, Запсонь. Є і інші церкви, у яких також є роми. У таких церквах роми збагачуються духовно і вчать жити порядним життям. Проводиться духовна робота серед ромського населення. Особливо з ромськими дітьми різного віку проводимо	

зустрічі, молитви, навчання. Допомагаємо батькам виховувати молоде покоління. Талановитим дітям допомагаємо в музиці, в художньому напрямку, в спорті, в обранні спеціальності, направляємо для подальшого навчання. Проводяться літні табори для ромських дітей.

Відгук Балко М. М. (Мукачево, та інші церкви):

Як Слово Боже, Євангеліє, Добра Новина змінили життя людей ромської національності? Це великі зміни, які побачили інші, сусіди, навіть представники влади, поліція. Наприклад поліція ділилася: “Раніше ми боялися зайти в табір, йшли по 2-3, групою, бо боялися, що нападуть. З того часу, як ви проповідували Слово Боже, як вони покалися, справді помінялися, то тепер вільно ходимо”.

Особисто я бачив зміни. На початку на служіння приходили здебільшого жінки, чоловіки мало. Чоловіки казали жінкам: “Йдіть ви, а ми побачимо, як ви поміняєтеся”. Один чоловік ревнував, що його дружина ходить на служіння. Один раз випивший був і заявив: “Або Бог або я”. Дружина відповіла: “Я тебе люблю, не ізміню тобі, але якщо вибір або ти або Бог, то я вибираю Бога”. Він підніс сокиру, і сокира випала з рук. Він не зрозумів, що сталося, злякався і тоді покався. Це було біля 1986 року. Згодом він став пастором в с. Чомонин.

Багато було таких радикальних чоловіків. Але вони кидали куриво, випивку і погані слова (матюки і прокльони). І коли бачили переми в своєму житті, що вони покалися, то самі дивувалися з себе, які відбулися зміни. Були такі, які раніше ходили до ворожок, воду лили, на попелі ворожили. А коли на вернулися, то не мали повної свободи, але потім ділилися і звільнялися повністю.

Вони дуже чутливі до духовного світу. Це народ, який не може притворятися, на їхньому обличчі і погляді видно чи поважають, чи довіряють вам. Я можу порівнювати це з українцями і угорцями. Вони дуже душевні, емоційні, і це на краще, ці емоції міняються, це не легко. Деякі скоро мінялися, а дехто повільно. Не всі однаково пережили зустріч з Богом. Людина має свідомо, не під диктовку визнати Ісуса Христа, і що Він міняє природу, з гріховної на праведну.

Тепер ромські люди почали краще жити, і помітно, що Бог їм не так потрібний. А тоді коли ми починали, була бідність, роботи не було, на весь табір було одне авто, “жигулі”. Тепер є більше різних авто. Але ті що на вернулися, навіть бізнес інакше ведуть, вже не продають без прихвалення неправдою. Ми навіть закликали до порядку у дворі, хаті, у туалеті.

Я дуже щасливий, бо бачу, що ми з іншими братами не даремно проповідували ромам. Слово Боже змінило життя, змінило сім’ї. Вони кажуть: “Угорські жандарми нас не змінили своєю суворістю і комуністи не змінили своєю суворістю, а Христос коли прийшов у наше життя змінив нас внутрішньо”.

З 1984 року ми служимо ромам, є навіть до 4 покоління, і чим далі, тим краще змінюються. Вони самі між своїм народом можуть бачити, що ті, хто щиро на вернулися до Бога, то їхнє життя змінилося на добре.

Ми у церкві можемо виглядати гарно як християни, але коли труднощі, то тоді проявляється справжнє християнство, коли хтось несправедливо щось зробив, сказав. Якщо видавити лимон, то не потече апельсиновий сік, так і у житті коли

проблеми тиснуть, а у реакції людини вийде погане, це не добре та є над чим працювати. Є як діти і дорослі, то так і є діти у християнстві, а потрібно ставати досконалими у Христі.

Я радий, що є пастори роми, де чисто ромські церкви і зі своїх у них є пастори. Майже у кожній церкві ромській є пастори роми.

Інші благодійна діяльність, фонди у інтересах духовного просвітлення, підвищення моралі і якості життя:

Проводиться регулярно з залученням матеріальних ресурсів та духовної літератури. Також проводиться просвітницька робота з батьками, говоримо їм, що діти вчать на прикладі. Спочатку потрібна духовність, мораль щоб появилася нова якість життя.

Представник (-ки), хто надав інформацію:	Старший пастор Балко Михайло Михайлович
Дата	1.05.2025

**ДОДАТОК Д. Таблиця. Смысловий вимір (духовно-матеріальний вимір)
обряду.**

(групи у порядку зростання глибини розуміння)

Група	Коментар	Характеристики
Суть обряду (загальна суть, загальне розуміння, оглядові знання)	Розум і загальне, огляд, загальний опис.	Означення слова “обряд”, призначення, синоніми та деякі пов’язані поняття, історичність, історичні та письмові відомості, функції та цілі (по факту і по суті), присутність у літературі.
Форма обряду (те, що видиме у матеріальному світі)	Сприйняття очима і зовнішні прояв, дія, правила, порядок дій.	Форма, видимість і показовість, повторюваність або разовість, матеріалізованість, фінансова вартість. Об’єднавче духовного (духовного небесного і духовного внутрішнього на землі) через матеріальне (земне).
Зміст обряду (смысл, те, що невидиме, є у духовному світі, ціль)	Духовне і глибинне, ціль	Джерело виникнення та зовнішній вплив, “з неба чи від людей”, актуальність на поточний період (до-старозавітній період, Старий і Новий Завіт), раціональність та доцільність, відволікаюча (від суті) характеристика, духовна цінність.

ДОДАТОК Е. Таблиця. Соціальний вимір обряду.

(у порядку зростання соціального виміру)

Група	Коментар	Характеристики
Людина і обряд	Особисте, індивідуальне	Людська залученість або місце людини в обрядах, людська емоційність, особиста залученість, “обрядові прихожани”.
Спільнота і обряд	Однодумці	Колегіальність або одноосібність обрядів, пафосність і лицемірство, наступність або спадкоємність, конфесійна консолідація, обряд як ідентифікатор конфесії, підтримка обрядами конфесійності, схвалення і закріплення обрядів церковними інституціями, впорядкованість, практика визнання і допуску обрядів різними християнськими течіями (напрямами).
Суспільство і обряд	Всі люди, історія	Свобода і гуманність, явний і неявний вплив на інших людей, свобода совісті оточуючих, законодавча база і регулювання, історія, державна підтримка і регулювання, освіта і християнські обряди.
Бог і людський обряд	Бог, людство	Людські обряди з позиції Бога: чи є Він ініціатором, наближення до Нього, підтримка духовності, відповідність Його волі, центральна увага у обряді, збереження задумки Автора, змінюваність і причини змін відносно задумки, дотримання навіть після відміни Автором, замінюваність Божого людським у обрядах, перебільшення зовнішньої форми над змістом, розуміння і реалізація християнської цілі і смислу, роль Ісуса Христа у обрядах, духовна надприродня близькість з Богом, зміни у людині при дотриманні обрядів.

ДОДАТОК Ж. Таблиця. Часовий вимір обряду.

Група	Характеристики
Історичні межі	Початок і кінець у історичному вимірі.
Межі виконання	Початок і кінець одного виконання обряду.
Повторюваність	Як часто, періодичність, з яким проміжком, кількість повторів.
Календар	Дати, місяці, роки, періоди обряду, календарні особливості.
Ініціатива	Хто є ініціаторами (або ліквідаторами) історичних меж, повторюваності та календарю обрядів: Бог, особистості, певний випадок або людські традиції і т. п.
Вічність	Про вічність обмежений у часі обряд. Як обряд сприймається у вимірах вічності.
Історичні передумови	Часові передумови, події в історії. Попередні історичні, календарні, обрядові періоди.
Динаміка	Посилення або послаблення обряду у часі.
Історичні післяумови	Часові післяумови, події в історії. Наступні історичні, календарні, обрядові періоди.
Історія	Відомості щодо поява, змінюваності та відміна (або зникнення) обряду.
Сприйняття часу	Сприйняття часу відносно події, вплив на темп і вектор часу, “До і після”.